

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Konec Svaté říše římské národa německého

Josef Kubrycht

Plzeň 2022

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení:	Josef KUBRYCHT
Osobní číslo:	R17M0155P
Studijní program:	M6805 Právo a právní věda
Studijní obor:	Právo
Téma práce:	Konec Svaté říše římské národa německého
Zadávací katedra:	Katedra právních dějin

Zásady pro vypracování

Úvod

1. Charakteristika Svaté říše římské národa německého
2. Politický vývoj v německých zemích po francouzské revoluci
3. Zánik Svaté říše římské národa německého
4. Důsledky zániku Svaté říše římské

Závěr

Rozsah diplomové práce:
Rozsah grafických prací:
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná**

Seznam doporučené literatury:

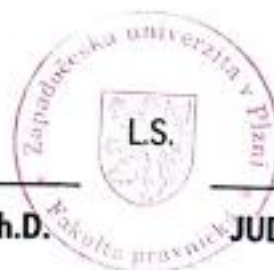
- Valeš, V. 2016. *Bavorské dějiny státu a práva*. Brno: Tribun EU.
Kießling, R., et al. 1976. *Die Bayerische Staatlichkeit*. München: Beck.
Bräutigam, R. 2014. *Der Reichsdeputationshauptschluss von 1803*. München: GRIN.
Müller, H., Vollrath, H., Krieger, K. F. 1995. *Dějiny Německa*. Praha: NLN.
Veber, V. 2002. *Dějiny Rakouska*. Praha: NLN.

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. Bc. Jan Podola, Ph.D.**
Katedra právních dějin

Datum zadání diplomové práce: **29. března 2021**
Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2022**

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
děkan

JUDr. et PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
vedoucí katedry

V Plzni dne 1. října 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Plzeň, březen 2022

Josef Kubrycht

Poděkování:

Ačkoliv to bohužel již není možné, moc bych chtěl poděkovat JUDr. Mgr. Václavu Valešovi, Ph.D. za to, že mě k tomuto tématu přivedl. Rovněž děkuji JUDr. Bc. Janu Podolovi, Ph.D. za jeho ochotu a rady, které mi před odevzdáním mé práce věnoval. Obrovský vděk patří mé přítelkyni Anetce a celé mojí rodině za nesmírnou podporu po celou dobu mého studia. Velice si toho vážím.

Obsah

Úvod	1
1 Charakteristika Svaté říše římské národa německého	3
1.1 Čím byla Svatá říše římská?	3
1.2 Ideál říše.....	6
1.3 Říšské instituce a správa Říše	8
1.3.1 Císař	8
1.3.2 Říšský sněm	10
1.3.3 Ústřední správa Říše	12
1.3.4 Říšské soudy	13
1.3.5 Říšská teritoria	14
1.3.6 Říšské kraje.....	15
2 Politický vývoj v německých zemích před francouzskou revolucí a po jejím vypuknutí.....	15
2.1 Situace v Německu před francouzskou revolucí	15
2.1.1 Podoba Říše po třicetileté válce	15
2.1.2 Mocenská nerovnováha v Říši	16
2.1.3 Osvícenství a Svatá říše římská	17
2.1.4 Eskalace napětí v Říši a úpadek císařské prestiže	19
2.1.5 Sedmiletá válka a otázka konfesního rozdělení Říše	21
2.1.6 Říše za vlády Josefa II.	22
2.2 Revoluční události ve Francii	25
2.3 Německo po vypuknutí francouzské revoluce.....	27
2.3.1 Leopold II.....	27
2.3.2 Reakce Němců na francouzskou revoluci.....	28
2.3.3 Rakousko-pruské sblížení	29
2.3.4 Vratké vztahy Němců a Francouzů.....	30
2.3.5 Období války s revoluční Francií.....	32
3 Zánik Svaté říše římské národa německého	39
3.1 Říše po míru z Lunéville.....	39
3.1.1 Der Reichsdeputationshauptschluss	42
3.2 Transformace Říše a poslední pokusy o reformu	45
3.3 Obnovený konflikt s Francií	49
3.3.1 Prešpurský a Schönbrunnský mír.....	51
3.4 Rýnský spolek a rozpuštění Říše	52
3.5 Proč Říše zanikla?.....	55
4 Dozvuky zániku Svaté říše římské	58
4.1 Reakce na zhroutilí Říše.....	58
4.2 Hledání náhrady za Svatou říši římskou národa německého	59
4.2.1 Vídeňský kongres a Německý spolek	61
Závěr	64
Resumé.....	67

Seznam použité literatury	69
Seznam příloh.....	72

Úvod

Svatá říše římská národa německého byla politickým tělesem, které se nacházelo v oblasti střední Evropy. Byla vybudována na ctnostných ideálech a sdružovala mnoho národů, území a vládců. Její konec roku 1806 zpřetrhal tradici starou více než tisíc let. Říše musela ve své poslední fázi čelit mnoha vnějším i vnitřním tlakům, které nakonec neustála.

Téma Svaté říše římské a jejího rozpadu zůstává i po dvou staletích stále aktuálním. Přestože lidstvo neustále hledí vpřed a často zapomíná ohlížet se zpátky, připomíná nám staré latinské moudro „*Historia est Magistra Vitae*“ („*Historie je učitelkou života*“), že bychom se měli poučit z dob minulých a snažit se neopakovat stejné chyby, jakých se dopustili naši předci. Tím spíše, když je možné vypořádat několik paralel, které pojí dobu Svaté říše římské národa německého se současností. Určité podobnosti s poměry v Říši lze dnes spatřovat i ve sdružení států v rámci Evropské unie.

Svatá říše římská zůstává dodnes poněkud nepochopena a přehlížena. To je dáno zčásti také tím, že je Říše často srovnávána s jednotlivými národními státy a v tomto ohledu působí nedokonalým dojmem. Svatá říše římská však byla něčím výjimečnějším než jen státní strukturou. Zpracovat tuto problematiku jsem se rozhodl právě proto, že jí dle mého názoru není věnována dostatečná pozornost. Útvar, jehož součástí byly po staletí také České země, není v povědomí české veřejnosti zakořeněn, přestože k němu máme velice blízko. Toto odvážné tvrzení se pokusím podpořit vlastní zkušeností z hodin dějepisu na gymnáziu, kde byla výuka zaměřena spíše na jednotlivé členské země než na Říši jako celek. Domnívám se rovněž, že samotný zánik Svaté říše římské je zastíněn velikostí výrazné osobnosti, Napoleona Bonaparte.

Tato práce se člení do čtyř kapitol. Počáteční kapitola je věnována obecnému vymezení Svaté říše římské národa německého a její vnitřní struktury. Pojednává také o ideologickém základu, na kterém Říše tisíc let fungovala, a vymezuje základní říšské instituce, které se podílely na moci.

Ačkoliv se první kapitola věnuje Říši napříč celým obdobím její existence, v rámci druhé kapitoly se na časové ose posouváme až do 18. století, kdy Říše začíná pozbývat na významu a nastává poslední fáze jejího vývoje. V první části kapitoly je objasněno, jaké obtíže zužovaly Říši zevnitř, a jakým způsobem se vyvíjela vnitřní politická rozpolcenost a mocenské soupeření mezi jednotlivými

říšskými subjekty. Po stručném nástinu událostí francouzské revoluce je ve zbytku kapitoly rozvedena snaha německých zemí vypořádat se s tlakem vnějším, který představovala právě Francie.

Okolnosti, které směřovaly až k abdikaci posledního římsko-německého císaře a rozpuštění Říše jsou popsány v kapitole třetí. Zvláštní pozornost je zde věnována Hlavnímu usnesení mimořádné říšské deputace (*Der Reichsdeputationshauptschluss*), které řešilo kompenzace knížat postižených odtržením levého břehu řeky Rýn od Říše, a které způsobilo do té doby největší reorganizaci majetku na německém území. Závěr kapitoly se pokusí shrnout příčiny zániku Svaté říše římské národa německého.

Předmětem poslední kapitoly jsou důsledky přerušení tisícileté kontinuity. Kapitola odhaluje reakce Němců na pád Říše a způsob jakým se s ním vypořádali. Po pádu Napoleona Bonaparte stvořil Vídeňský kongres nový režim pro německé země. Samotný konec práce tak zodpoví, jaké představy o budoucnosti Německa měli představitelé nejsilnějších německých států, a jak následné uspořádání skutečně vypadalo.

Jako cíl této diplomové práce vidím zprostředkovat problematiku závěrečného období „života“ Svaté říše římské národa německého českým čtenářům, neboť česky psaných pramenů, věnujících se tomuto tématu, je poskromnu. Chtěl bych také, aby čtenář získal přečtením práce přehled o politické a právní kultuře Římsko-německé říše, zejména z posledního století její existence, a o okolnostech jejího zániku.

1 Charakteristika Svaté říše římské národa německého

1.1 Čím byla Svatá říše římská?

Definovat Svatou říši římskou národa německého není tak jednoduchým úkolem, jak by se mohlo na první pohled zdát. Jak s určitou mírou zjednodušení a škodolibosti pravil Voltaire ve své eseji z roku 1756: „*Ani svatá, ani římská, ani říše.*“¹ Po většinu doby své existence byl tento konglomerát německých států označován jen jako „Říše“ (*Imperium, Reich*). Ke spojení slova „Říše“ s přívlastky „svatá“ a „římská“ došlo až roku 1180, kdy byl poprvé použit termín „*Sacrum Romanum Imperium*“. Přestože se tento termín, zejména od roku 1254, vyskytoval čím dál častěji, nikdy nebyl soustavně používán v oficiálních dokumentech.² Oficiální název „Svatá říše římská národa německého“ byl ustanoven až kolem roku 1500.³ Svatá říše římská bývá rovněž často nazývána pojmem „Římsko-německá říše“.

K založení politického útvaru v prostoru dnešního Německa, který byl nazýván slovem „říše“, došlo již roku 800, kdy byl Karel Veliký korunován papežem na císaře Franské říše. Přestože byla Karlova říše velice rozlehlá, netvořila ještě plnohodnotnou entitu.⁴ Za osobnost, která položila základ Římsko-německé říše, je považován Ota I. ze saské dynastie. Roku 962 se nechal papežem korunovat na římského císaře.⁵ Přejal ideál, který ztělesňoval Karel Veliký, a sebe i své nástupce tak posunul na přední pozici mezi evropskými panovníky. Této výsady se římsko-němečtí císaři těšili až do roku 1806.⁶

Politický řád Svaté říše římské se do značné míry vymyká moderním kategoriím státoprávního uspořádání. Proto je mnohem jednodušší Říši vymezit negativně – objasnit to, čím Říše nebyla. Nedá se říct, že by Říše byla státem, ani konfederací států. Říše po celou dobu své existence neměla psanou ústavu ve smyslu právního předpisu nejvyšší právní síly a obyvatelé Říše neměli status říšských občanů. Říše navíc postrádala jakoukoliv suverénní nejvyšší autoritu,

¹ WHALEY, Joachim. *The Holy Roman Empire: A Very Short Introduction* [online]. New York: Oxford University Press, 2018. s. 1.

² WILSON, Peter H. *Heart of Europe: A History of the Holy Roman Empire* [online]. Cambridge: Harvard University Press, 2016. s. 85.

³ WHALEY, Joachim. *The Holy Roman Empire: A Very Short Introduction* [online]. New York: Oxford University Press, 2018. s. 1.

⁴ Tamtéž, s. 1.

⁵ SCHELLE, Karel a kol. *Právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 241.

⁶ WHALEY, Joachim. *The Holy Roman Empire: A Very Short Introduction* [online]. New York: Oxford University Press, 2018. s. 1.

ústřední výkonnou moc, jednotný správní systém nebo stálou armádu.⁷ Říše netvořila ani jednotnou jazykovou nebo národnostní skupinu lidí. Mnoho jejích obyvatel hovořilo jinak než německy. Naopak ne každý Němec žil ve Svaté říši římské. Zároveň několik říšských knížat ovládalo území, která se nacházela mimo Říši.⁸

Je rovněž obtížné definovat Říši z územního hlediska, neboť její hranice nebyly pevně vymezeny. Výjimku bychom mohli najít v ustanovení mírové smlouvy z Lunéville, která v roce 1801 stanovila, že hranici mezi Svatou říší římskou národa německého a Francouzskou republikou bude tvořit řeka Rýn. Je však možné konstatovat, že jádro říše tvořilo území pokrývající oblasti dnešního Německa, Rakouska, Lucemburska, Nizozemska a Belgie. Švýcarská konfederace byla dlouhou dobu formálně součástí Říše, ačkoliv její zařazení do říšské struktury je často předmětem sporů. Do území říše patřily také oblasti moderní České republiky, Lužice a Slezska (země Koruny české), Lotrinsko s Alsaskem a knížectví nebo města v severní Itálii.⁹

Svaté říši římské tak scházela většina znaků, kterými jsou státy v moderní době definovány. Proto je nutné při hodnocení Říše na ni nenazírat optikou současnosti. Byla nejčastěji charakterizována jako volné politické těleso založené na tradici a konsenzu,¹⁰ které tvořilo mnoho větších i menších územních celků s různým politickým zřízením, kulturou a jazykem.¹¹ V době jejího vzniku „měla představovat univerzální nadstátní křesťanský útvar, sdružující všechny křesťanské panovníky“.¹² Skládala se z různých subjektů a institucí, které byly spojeny individuálními vazbami ke společnému vládci – císaři – prostřednictvím přísahy osobní věrnosti.¹³

Moc císaře ale nebyla rovnoměrná po celém říšském území. Výlučným vládcem byl jen na tom území, které spadalo do jeho osobního dynastického

⁷ STOLLBERG-RILINGER, Barbara. *The Holy Roman Empire: A Short History*. Princeton: Princeton University Press, 2018. s. 10.

⁸ WILSON, Peter H. *Studies in European History: The Holy Roman Empire 1495-1806*. 2nd ed. London: Palgrave Macmillan, 2011. s. 2.

⁹ Tamtéž, s. 2-3.

¹⁰ STOLLBERG-RILINGER, Barbara. *The Holy Roman Empire: A Short History*. Princeton: Princeton University Press, 2018. s. 10-11.

¹¹ WILSON, Peter H. *Heart of Europe: A History of the Holy Roman Empire* [online]. Cambridge: Harvard University Press, 2016. s. 333.

¹² SCHELLE, Karel a kol. *Právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 240-241.

¹³ STOLLBERG-RILINGER, Barbara. *The Holy Roman Empire: A Short History*. Princeton: Princeton University Press, 2018. s. 11.

majetku, který po smrti panovníka dědil jeho následník. To však neplatilo o titulu císaře. Svatá říše římská byla volební monarchií. Obdobně, jako tomu bylo v případě papeže, kterého volili kardinálové, se císař dostával do úřadu prostřednictvím volby oprávněnými říšskými knížaty – kurfiřty. Zbývající moc v Říši, která nepříslušela císaři, byla rozdělena právě mezi kurfiřty, ostatní knížata, vysoké feudály, církevní instituce, duchovní a svobodná říšská města na základě komplikovaného systému vlastnictví, vrchnosti a obyčejových feudálních a duchovních práv.¹⁴

Právní řád Svaté říše římské národa německého neměl charakter systematického souboru psaných právních norem. Kromě několika základních říšských zákonů byl říšský právní řád tvořen převážně normami práva obyčejového. Jednalo se o souhrn práv, privilegií a procesních postupů, které si mnohdy navzájem odporovaly, a jejich počet se v průběhu mnoha staletí zvyšoval jen velmi pomalu. V Říši navíc chyběla autorita, která by dokázala vymáhat plnění nedodržovaného říšského práva na jednotlivých členech Říše. Politický řád ve Svaté říši římské měl převážně konsenzuální charakter. Od raného novověku se ale začal zvyšovat počet případů, kdy se knížata ve věcech politických sporů obracela na říšské soudy.¹⁵

Historie Říše je také význačná tím, že se soudržnost jejího politického řádu vyvíjela a měnila v průběhu její existence.¹⁶ Je tak možné z hlediska státoprávního rozdělit dějiny Svaté říše římské do několika dílčích stádií. Pro období po založení Římsko-německé říše roku 962 Otou I. je typický dočasný proces centralizace a koncentrace moci do rukou panovníka. Územní správa byla přímo podřízena císaři a říšští úředníci měli postavení osobních císařových služebníků. Pokud se při výkonu své moci císař radil s jinými významnými subjekty Říše (církevními hodnostáři, příslušníky vládnoucích dynastií, družinou), byl jejich názor pro císaře vždy nezávazný. Císařská moc ale časem slábla a v další fázi Říše se projevovaly tendence decentralizace. Říšské úřady a jednotlivá říšská teritoria se čím dál více vymykaly vlivu panovníka. Vznikla tak typická středověká rozdrobenost Říše. V dalším období mezi vydáním říšských zákonů *Confoederatio cum principibus ecclesiastic* (1220) a *Statutum in favorem principum* (1232) a koncem třicetileté

¹⁴ WILSON, Peter H. *Studies in European History: The Holy Roman Empire 1495-1806*. 2nd ed. London: Palgrave Macmillan, 2011. s. 3.

¹⁵ STOLLBERG-RILINGER, Barbara. *The Holy Roman Empire: A Short History*. Princeton: Princeton University Press, 2018. s. 140-141.

¹⁶ Tamtéž, s. 11.

války se v teritoriálně rozdrobené Říši objevovaly prvky stavovského režimu. Stavby byly reprezentovány na Říšském sněmu a ve sněmech jednotlivých teritorií. Na rozdíl od jiných evropských států, kde tou dobou centrální moc sílila a překonávala feudální rozdrobenost, ve Svaté říši římské zůstávaly vazby spojující jednotlivá knížectví, vévodství, velkovévodství, markrabství, království, církevní panství a říšská města (dále jen „knížectví“) s říšskými orgány (císař, Říšský sněm) velice volné. V posledním období existence Svaté říše římské národa německého (od konce třicetileté války do rozpuštění říše v roce 1806) převažoval v Německu absolutistický způsob vládnutí. Forma německého absolutismu ale nebyla tradiční. Paradoxně byla moc císaře ještě více oslabena na úkor Říšského sněmu a jednotlivých knížat. Absolutismus tedy spočíval ve způsobu vlády jednotlivých zeměpanů nad svými teritorii, která fungovala prakticky jako nezávislé státy. Tzv. knížecí absolutismus dal vzniknout moderním byrokratickým podobám státního aparátu členských států Říše a projevoval se také snahou knížat o kodifikaci práva.¹⁷

1.2 Ideál říše

Říši nechyběl bohatý ideologický základ. Byla pokládána za nadřazenou ostatním evropským monarchiím hned z několika důvodů. Jedním z nich byl tzv. svatý prvek. Výsadní a jedinečné postavení Říše spočívalo ve speciálním úkolu, který jí byl svěřen. Měla poskytovat stabilní politický řád všem křesťanům a ochraňovat je před nevěřícími a heretiky. Proto bylo mimo jiné císařovým posláním vystupovat jako hlavní strážce a obhájce papeže, jenž měl být hlavou jediné univerzální křesťanské církve. Toto posláním bylo považováno za božské, Bohem svěřené a byl z něho odvozován posvátný charakter samotného císaře a Říše.¹⁸

Krátce po svém nástupu do papežského úřadu nechal Lev III. poslat Karlu Velikému prapor a klíč od hrobu svatého Petra, čímž symbolicky svěřil papežství pod ochranu Franků. Karel Veliký byl papežem korunován 25. prosince 800. Toto datum také nebylo vybráno náhodou. Nejen, že je Boží hod významným

¹⁷ SCHELLE, Karel a kol. *Právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 240-241.

¹⁸ WILSON, Peter H. *The Holy Roman Empire: A Thousand Years of Europe's History*. Milton Keynes: Penguin Books, 2017. s. 19.

křesťanským svátkem, ale roku 800 připadl na neděli a věřilo se, že je tomu přesně 7 000 let od stvoření světa.¹⁹

Podle ideálu, na němž byla Říše vybudována, měla být moc rozdělena na světskou, kterou zastupoval císař, a duchovní, jejímž představitelem byl papež. Jednalo se o tzv. teorii dvou mečů. Hranice mezi oběma „meči“ nebyla ostrá, což poskytovalo prostor pro protichůdné interpretace ohledně nejvyšší autority.²⁰ To v průběhu existence Svaté říše římské způsobilo mnoho sporů a rozepří mezi císařem a papeže, neboť si vzájemně konkurovali. Křesťanstvo mělo dva vůdce, přičemž papež měl vést lidstvo prostřednictvím Boží milosti ke spáse, zatímco císař byl odpovědný za udržování veřejného pořádku a poskytování fyzických podmínek pro to, aby mohla církev plnit svůj úděl. Ideál světského meče povznesl císaře nad ostatní krále.²¹

Již z názvu je patrné, že Svatou říši římskou charakterizoval odkaz na starověký Řím. Byť byla Říše převážně německou, dědictví Říma přijala za vlastní. Mnoho římských tradic, názvů či symbolů bylo v Říši obnoveno po římském vzoru. S římským odkazem souvisí tzv. teorie *translatio imperii* (doslovně „překlad“ či „přenos vlády“). Podle této teorie může na světě existovat jen jedna říše. Pojem „říše“ (*imperium*) má být výsadním označením pro jedinečnou sílu, která v určitém čase přebírá odpovědnost za osud lidstva. Říše nemohou existovat jedna vedle druhé a ke změně dochází právě překladem vlády, kdy jedna říše zanikne a další převeze její poslání. Stejně tak jako drtivá většina významných středověkých teorií, měla i tato svůj původ v Bibli (Daniel 2:31). Podle mnohých tak na základě *translatio imperii* přešlo *imperium* ve čtvrtém století z Říma do Konstantinopole, roku 800 na Karla Velikého, následně na jeho dědice v Itálii a konečně roku 962 do rukou německých králů. Právě tato myšlenka bránila vzájemnému uznání Svaté říše římské s Byzantskou (Východořímskou) říší.²²

¹⁹ Tamtéž, s. 26-27.

²⁰ WILSON, Peter H. *Studies in European History: The Holy Roman Empire 1495-1806*. 2nd ed. London: Palgrave Macmillan, 2011. s. 22.

²¹ WILSON, Peter H. *The Holy Roman Empire: A Thousand Years of Europe's History*. Milton Keynes: Penguin Books, 2017. s. 28-30.

²² Tamtéž, s. 33, 38.

1.3 Říšské instituce a správa Říše

1.3.1 Císař

Skutečnost, že titul římsko-německého císaře nebyl dědičný, ale určoval se na základě volby, je jedním z nejtypičtějších znaků určujících charakter Svaté říše římské. Titul římsko-německého císaře ovšem nebyl samozřejmostí pro každého panovníka Říše. Poté, co kandidát uspěl ve volbě, byl korunován na římského krále. V prvních staletích od založení Říše se korunovace konala nad hrobem Karla Velikého v Cáchách a od 16. století se místo této procedury přesunulo do Frankfurtu nad Mohanem, kde probíhala volba. K tomu, aby se římský král stal římským císařem, musel zvolený král absolvovat cestu do Říma, kde byl na císaře korunován papežem. S rozvojem protestantství v Německu v 16. století se ale od této procedury upustilo. Role císaře jako ochránce katolického náboženství již nadále nebyla aktuální. Další panovníci Svaté říše římské tak přijímali titul „zvolený císař římský“.²³

Samotná volba nebyla dlouhou dobu svázána formálními procesními pravidly. Zpočátku se volby účastnila říšská knížata a se zvolením musely navíc projevit souhlas širší vrstvy obyvatelstva prostřednictvím tzv. aklamace při vyhlášení výsledku. Menšina voličů se musela podříditi většině, neboť byla vyžadována jednomyslnost. Způsob volby se změnil na konci 12. století, kdy právo volit dalšího císaře bylo svěřeno šesti kurfiřtům (knížatům volitelům). V roce 1289 přibyl hlas českého krále a na dlouhou dobu tvořilo kolegium kurfiřtů sedm knížat – čtyři světští (český král, falckrabí rýnský, markrabě braniborský a vévoda saský) a tři duchovní (mohučský, kolínský a trevírský arcibiskup). Ve 14. století byl zaveden princip majority při hlasování, tudíž ke zvolení císaře stačila prostá většina kurfiřtů.²⁴

Již za vlády Oty I., prvního římsko-německého císaře, se vyvinul zvyk volení nového krále již za života svého předchůdce. Tím si vládnoucí dynastie dokázaly pro sebe podržet panovnickou hodnost a po určité období vždy usedali na říšský trůn příslušníci stejného rodu.²⁵ Zlatá bula Karla IV. z roku 1356, která mimo jiné upravovala volební proces, volbu nového římského krále ještě za života a vlády krále předchozího blíže nespécifikovala, ale také nezakazovala. Takový postup pomáhal eliminovat nebezpečí sporného nástupnictví nebo dlouhého

²³ SCHELLE, Karel a kol. *Právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 249.

²⁴ Tamtéž, s. 248-249.

²⁵ Tamtéž, s. 248.

období bez říšského panovníka. Právě dlouhá mezivládi (*interregna*) byla spojena s rizikem vnějších zásahů do říšské politiky a vnitřních krizí. To ve středověku vedlo ke zřízení úřadu říšského vikáře, který působil jako správce Říše v obdobích mezi smrtí jednoho panovníka a nástupem dalšího a také v době, kdy vládnoucí císař vycestoval do zahraničí. K činnosti vikáře z posledně zmiňovaného důvodu však v raném novověku již nedocházelo. Úřad vikáře vykonával saský kurfiřt pro severní Německo a falcký kurfiřt pro jižní.²⁶

Říšská knížata dokázala za vlády císaře Karla V. prosadit přijímání tzv. volební kapitulace. Jednalo se o listinu předloženou knížaty, kterou císař podepisoval a tím se zavazoval vládnout určitým způsobem, zejména respektovat či rozšířit privilegia říšských stavů,²⁷ nebo dodržovat zvyky a zákony Říše. Představovala také jakousi dohodu mezi císařem a stavy, na jejímž základě knížata přistupovala k podpoře vlády nového císaře. Volební kapitulace poskytovaly určitou záruku stability pro případ, že se na císařský trůn dostane panovník slabý nebo nestabilní, nebo takový, který bude upřednostňovat zejména své soukromé dynastické zájmy. Skupina menších protestantských knížectví se v 17. století pokusila prosadit volební kapitulaci, která by měla účinky pro všechny budoucí císaře (*capitulatio perpetua*) a stanovila by jednou provždy příslušné pravomoci císaře na straně jedné a kurfiřtů na straně druhé. V roce 1648 byla tato otázka zařazena do programu Říšského sněmu a konečný návrh byl vypracován roku 1711. Nikdy však nebyl ratifikován, tudíž nikdy nenabyl účinnosti.²⁸

Pravomoci císaře je možno rozdělit do dvou kategorií – pravomoci výlučné (vyhrazené) a sdílené. Výlučné pravomoci byly výsadou samotného císaře a vycházely z jeho pozice nejvyššího feudálního vládce. Zahrnovaly například právo přerozdělování menších císařských lén nebo právo udělovat šlechtické tituly a jiná vyznamenání. Císař měl také pravomoci v oblasti říšské církevní správy, kde disponoval právem veta při volbě církevních hodnostářů. Měl dále právo jmenovat soudce říšských soudů a určovat pořadí věcí projednávaných Říšským sněmem. Druhou skupinu pravomocí císař sdílel s Říšským sněmem nebo s kurfiřty. Pouze v součinnosti s Říšským sněmem mohl císař vykonávat

²⁶ WILSON, Peter H. *Studies in European History: The Holy Roman Empire 1495-1806*. 2nd ed. London: Palgrave Macmillan, 2011. s. 60-61.

²⁷ SCHELLE, Karel a kol. *Právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 249.

²⁸ WILSON, Peter H. *Studies in European History: The Holy Roman Empire 1495-1806*. 2nd ed. London: Palgrave Macmillan, 2011. s. 61-62.

některé klíčové pravomoci v oblasti zákonodárství, soudnictví, zahraniční politiky a vojenské nebo fiskální správy. Míra vlivu obou aktérů se v průběhu existence Říše měnila v závislosti na jejich vzájemných dohodách a hlavních ústavních dokumentech. Například císaři Leopoldu I. se na konci 17. století úspěšně podařilo odepřít Říšskému sněmu právo na rozhodování o nejzávažnějších věcech války a míru. Souhlas kurfiřtů byl vyžadován k tomu, aby mohl císař disponovat s většími císařskými lény, svolat Říšský sněm nebo říšskou klatbou (*Reichsacht*) postavit jedince mimo zákon, což od roku 1711 podléhalo také schválení Říšským sněmem. Takto byly vymezeny císařovy formální pravomoci, avšak faktická moc císaře vždy vycházela z jeho neformálního politického vlivu a z prostředků jeho dědičných zemí. Navíc neexistoval uzavřený výčet císařských pravomocí, a tak si silný císař mohl na základě změněných okolností odvodit ve svůj prospěch pravomoci nové, jako tomu bylo například v době rozmachu knihtisku, kdy si Maxmilián I. sám přiznal pravomoc v oblasti ochrany autorských práv.²⁹

1.3.2 Říšský sněm

Výrazem Říšský sněm (*Reichstag*) se v roce 1495 začalo nazývat říšské stavovské shromáždění, které se vyvinulo z franských dvorských sjezdů.³⁰ Tato shromáždění však ještě nebyla pevně organizovaná a neměla jasná procesní pravidla.³¹ Na konci 15. století se z nich vyvinul orgán, který byl uznáván jako kompetentní k projednávání záležitostí, které se svou důležitostí dotýkaly Říše jako celku. Ve své konečné podobě byl Říšský sněm tvořen třemi kolegií. Kolegium kurfiřtů (*Kurfürstenrat*), jež bylo založeno roku 1273, bylo nejstarším z nich. Mezi jeho nejdůležitější pravomoci patřilo právo volit císaře a vyjednávat o volebních kapitulacích. Kolegium říšských knížat (*Fürstenrat*) vzniklo roku 1480 jako reakce na rostoucí moc císaře a kurfiřtů. Kromě světských a duchovních říšských knížat jej tvořili preláti, hrabata a svobodní pánové. Knížata disponovala individuálními hlasy, zatímco ostatní se dělili o hlasy kolektivní,³² které se uplatňovaly prostřednictvím jedné ze tří kurií. Posledním z kolegií bylo kolegium říšských měst, přičemž každému ze svobodných říšských

²⁹ Tamtéž, s. 62-63.

³⁰ SCHELLE, Karel a kol. *Právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 250.

³¹ BRÄUTIGAM, Robert. *Der Reichsdeputationshauptschluss von 1803* [online]. Augsburg: GRIN Verlag, 2009. s. 3.

³² WILSON, Peter H. *Studies in European History: The Holy Roman Empire 1495-1806*. 2nd ed. London: Palgrave Macmillan, 2011. s. 64-65.

měst byl přidělen jeden hlas. Vliv posledního kolegia na rozhodování v Říšském sněmu byl však nevelký. Kolegia vyjadřovala svou vůli na základě principu majority a k přijetí usnesení sněmu bylo potřeba souhlasu všech tří kolegií.³³

Doba trvání jednotlivých zasedání Říšského sněmu se pohybovala mezi pěti týdny a deseti měsíci. Od poloviny 16. století se zasedání konala téměř výhradně v Řezně nebo Augsburgu. Právo svolat Říšský sněm držel v rukou císař, který od roku 1519 musel svolání předně prodiskutovat s kurfiřty. Císař zároveň určoval pořadí projednávaných věcí a disponoval právem veta. Zasedání ale předsedal říšský arcikancléř (mohučský arcibiskup). Roku 1663 byl svolán Říšský sněm v Řezně, který byl následně přetvořen na stálý („věčný“).³⁴ Od té doby v Řezně zasedala stálá delegace říšských stavů. Řezno se tak stalo jedním z hlavních center Svaté říše římské národa německého vedle Vídně, která byla sídlem císařského dvora, a vedle Frankfurtu nad Mohanem, kde se uskutečňovala volba císaře a jeho korunovace.³⁵

Náplní práce Říšského sněmu bylo projednávání říšských zákonů, potvrzování zemských mírů, rozhodování ve věcech daní a řešení vojenských otázek. Říšský sněm rozhodoval také formou rozsudku o některých právních záležitostech.³⁶ Po zřízení stálého Říšského sněmu v Řezně se zvýraznila úloha Říšského sněmu ve věcech určování obranné a hospodářské politiky a udržování vnitřního míru v Říši.³⁷ K projednání takových otázek byly mnohdy zřizovány zvláštní sněmovní výbory – říšské deputace. Pokud bylo nutné například sestavit mírovou dohodu, byla tím pověřena právě říšská deputace, která příslušný dokument sestavila.³⁸ Deputace se skládaly ze všech členů kolegia kurfiřtů a zástupců zbylých dvou kolegií.³⁹ Jedním z nejvýznamnějších počínů říšské deputace byl tzv. *Reichsdeputationshauptschluss* z roku 1803, o kterém bude pojednáno ve třetí kapitole.

³³ SCHELLE, Karel a kol. *Právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 250-251.

³⁴ WILSON, Peter H. *Studies in European History: The Holy Roman Empire 1495-1806*. 2nd ed. London: Palgrave Macmillan, 2011. s. 66.

³⁵ BRÄUTIGAM, Robert. *Der Reichsdeputationshauptschluss von 1803* [online]. Augsburg: GRIN Verlag, 2009. s. 4.

³⁶ SCHELLE, Karel a kol. *Právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 251.

³⁷ WILSON, Peter H. *Studies in European History: The Holy Roman Empire 1495-1806*. 2nd ed. London: Palgrave Macmillan, 2011. s. 66.

³⁸ BRÄUTIGAM, Robert. *Der Reichsdeputationshauptschluss von 1803* [online]. Augsburg: GRIN Verlag, 2009. s. 4-5.

³⁹ SCHELLE, Karel a kol. *Právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 251.

V období knížecího absolutismu došlo k paradoxní proměně vlivu Říšského sněmu. Formálně byly jeho pravomoci posíleny. Císař mu musel předkládat všechny závažnější říšské záležitosti. Říšský sněm měl právo přijímat a interpretovat říšské zákony a rozhodoval o všech věcech týkajících se války nebo vojsk. Fakticky Říšský sněm ale ztratil na důležitosti, neboť říšská knížata obrátila svůj zájem spíše k hájení vlastních zájmů a záležitosti Říše jim začaly být lhostejné.⁴⁰

1.3.3 Ústřední správa Říše

Ústřední správa ve Svaté říši římské byla po celou dobu její existence velice slabá. Původně ji představovaly tzv. arcíúřady po vzoru Francké říše, které zpočátku volně jmenoval panovník a v průběhu 13. století se z nich stala dědičná léna a nabyly pouze ceremoniálního významu. Ve 13. století vznikl úřad hofmistra, který disponoval pravomocemi v oblasti hospodářství. Říše měla svého arcikancléře v podobě mohučského arcibiskupa, který však plnil převážně ceremoniální povinnosti a vlastní kancléřskou činnost vykonával dvorský kancléř. Ve 12. století začali na císařském dvoře působit radové (někdy též označovaní jako tajní radové), kteří dohromady tvořili consilium (či curii). Měli však pouze poradní funkci bez jakýchkoliv výkonných pravomocí.⁴¹

Habsburští císaři se v 16. století pokusili o reorganizaci a posílení ústředních výkonných a finančních úřadů, avšak bez většího úspěchu. Nové orgány, které zřídili, se z většiny v důsledku odporu říšských stavů uchytily pouze jako ústřední orgány rakouských dědičných zemí. Setrvala však Říšská dvorní rada, která od té doby působila jako nejvyšší říšský orgán, do jehož kompetence spadalo vládnutí, správa i soudnictví zároveň. V jejím čele stál císař nebo prezident Říšské dvorní rady jako jeho zástupce, který měl postavení říšského ministra společně s říšským arcikancléřem. Náplní říšského arcikancléře bylo zejména spolupodepisování císařských výnosů a uchovávání říšské pečeti. Své pravomoci ale často přenášel na svého zástupce – říšského dvorského místokancléře, kterého arcikancléř jmenoval se souhlasem císaře. Charakter ústředního říšského orgánu měla také Dvorská komora, která spravovala říšské

⁴⁰ SCHELLE, Karel a kol. *Právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 251.

⁴¹ Tamtéž, s. 251.

finance. Fungovala však jen za vlády několika habsburských císařů, a proto byla významná většinou jen v rámci habsburských zemí.⁴²

V období knížecího absolutismu, kdy byla obecně výrazně oslabena centrální říšská moc, se udržel úřad říšského arcikancléře a říšského dvorského místokancléře. Jejich význam se ale zmenšil, neboť byly rakouské země vyňaty z jejich kompetence. Obdobně byl zredukován i rozsah územní působnosti Říšské dvorní rady a jejího prezidenta.⁴³

1.3.4 Říšské soudy

Zpočátku byla soudní moc spojována zejména s císařem, který byl nejvyšším soudcem v Říši. Ve 13. století vznikl úřad stálého dvorského sudího, přesto ale nejdůležitější otázky zůstaly vyhrazeny císaři. Význam stálého dvorského sudího navíc postupně upadal s rozvojem územní výsosti říšských knížat.⁴⁴

V 15. století sílily snahy o reformu říšského soudnictví, které vyvrcholily zřízením dvou na sobě nezávislých soudních dvorů. Roku 1495 vznikl ve Frankfurtu nad Mohanem Říšský komorní soud (*Reichskammergericht*). Dosahoval značné nezávislosti na císařské moci. Financován byl říšskými stavy a císař měl právo pouze jmenovat předsedu z řad jeho soudců. Roku 1498 využil císař Maxmilián I. počáteční slabosti Říšského komorního soudu a založil ve Vídni konkurenční soud – již zmiňovanou Říšskou dvorní radu (*Reichshofrat*). Její náklady hradil sám císař a její činnost byla v porovnání s Říšským komorním soudem více ovlivňována politickými zájmy císaře. Přesto byl její výkon relativně nezávislý. Obsazení obou soudů tvořili převážně šlechtici, kterým se dostalo vzdělání na právnických fakultách univerzit.⁴⁵

Do působnosti obou soudů spadalo rozhodování sporů mezi říšskými stavy navzájem a mezi nimi a jejich poddanými. Rozdíl mezi soudy v tomto ohledu spočívaly v tom, že Říšský komorní soud se zabýval spíše otázkami porušování zemského míru, zatímco Říšská dvorní rada posuzovala spory týkající se císařových výsad a privilegií. Náplní žádného z těchto soudů nebylo projednávání

⁴² Tamtéž, s. 251-252.

⁴³ Tamtéž, s. 252.

⁴⁴ Tamtéž, s. 252.

⁴⁵ WILSON, Peter H. *Studies in European History: The Holy Roman Empire 1495-1806*. 2nd ed. London: Palgrave Macmillan, 2011. s. 71.

běžných občanskoprávních nebo trestněprávních věcí, ale i přesto k tomuto zřídka docházelo. Zejména v případech, kdy se soudy nižšího stupně dopustily při své činnosti procedurálních chyb nebo v případech kompetenčních sporů.⁴⁶

1.3.5 Říšská teritoria

Správa jednotlivých zemí ve Svaté říši římské byla od 12. století ovlivněna snahami jednotlivých knížat o zemskou výsost. Do 14. století se území knížat dělila podle soukromoprávních zásad mezi členy vládnoucího rodu na základě dědické posloupnosti. V průběhu 14. a 15. století prosadila většina zeměpánů nedělitelnost jejich zemí. V říšských knížectvích obvykle nevládli zeměpáni samostatně, ale určitou část moci v rukou držely zemské stavy, které svou vůli projevovaly hlavně prostřednictvím zemských sněmů. Ty se vyvinuly z dvorských sjezdů, jenž měly svůj původ již v hrabských shromážděních z dob Francké říše. Zemské stavovské sněmy se podílely s panovníkem na řízení jednotlivých teritorií. Ačkoliv se jejich složení v knížectvích lišilo, lze říci, že většinu zemských sněmů tvořily dvě až čtyři kurie, přičemž zpravidla byly zřizovány kurie rytířů a prelátů. V pozdější době k nim přibývaly kurie měst a v některých knížectvích měl své zastoupení ve sněmu prostřednictvím kurie také stav pánů.⁴⁷

S rostoucím vlivem zeměpánů v 16. století začala moc stavů upadat. Knížata převzala ústřední správu více do vlastních rukou a postupně zřizovala specializované sborové orgány, prostřednictvím kterých vládla. Jednalo se většinou o dvorské rady nebo kanceláře pověřené správou, komorní soudy a dvorské komory, které spravovaly zemské finance. Větší knížectví zřizovala také vojenské rady a protestantské země tzv. konzistoře, které se zabývaly náboženskou správou. Následně vznikaly zvláštní ústřední správní úřady, které všechny tyto úřady zaštiťovaly. Zpravidla se označovaly jako tajné rady.⁴⁸

Z hlediska územní správy se jednotlivá knížectví obvykle členila na kraje, některá později na provincie. Jelikož však byla říšská knížectví různě rozlehlá, nebylo jejich územní členění jednotné. V období knížecího absolutismu stála v čele krajů krajská kolegia a v čele provincií provinční vlády. Města byla

⁴⁶ Tamtéž, s. 72.

⁴⁷ SCHELLE, Karel a kol. *Právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 254.

⁴⁸ Tamtéž, s. 254.

spravována volenými městskými radami a magistráty, které často schvaloval panovník.⁴⁹

1.3.6 Říšské kraje

Říšské kraje byly vyššími územněsprávními celky Svaté říše římské, které působily zejména v oblastech vojenské organizace, fiskální správy, veřejného pořádku a politické reprezentace. Vznikly v období reformy říšských institucí na přelomu 15. a 16. století. Měly představovat jakýsi most mezi císařem a říšskými stavy a přispívat k udržení zemského míru. Na zasedání Říšského sněmu v Augsburgu roku 1500 byly říšské regiony rozděleny do šesti krajů na základě územní souvislosti. O dvanáct let později se seznam krajů rozrostl o další čtyři. Krajský systém byl zahrnut do všech hlavních právních předpisů reformní éry, a tak si zajistil stabilitu a stálost. Kraje si udržely své místo v Říši až do jejího zániku v roce 1806. Říšské kraje byly zmocněny například k výběru soudců Říšského komorního soudu. Poskytovaly také teritoriální vojenské kontingenty k udržování míru a na obranu Říše a rovněž vykonávaly dohled nad dodržováním předpisů o ražbě mincí.⁵⁰

2 Politický vývoj v německých zemích před francouzskou revolucí a po jejím vypuknutí

Atmosféra ve Svaté říši římské národa německého v 18. století byla charakteristická vzrůstajícím vnitřním napětím. Poměry v Říši ovlivňovala řada politických, sociálních i náboženských rozepří. V průběhu století upadala prestiž Svaté říše římské společně s její schopností reagovat na potřeby tehdejšího světa. Právě francouzská revoluce přidala k vnitřním potížím i tlak vnější a odstartovala tak sled událostí, které vedly až ke zhroucení Říše.

2.1 Situace v Německu před francouzskou revolucí

2.1.1 Podoba Říše po třicetileté válce

Císař Ferdinand III. musel po Vestfálském míru z roku 1648 uznat plnou územní výsost říšských stavů. Kromě suverénní vlády uvnitř říšských teritorií

⁴⁹ Tamtéž, s. 524.

⁵⁰ WILSON, Peter H. *Studies in European History: The Holy Roman Empire 1495-1806*. 2nd ed. London: Palgrave Macmillan, 2011. s. 89-90.

zakládal Vestfálský mír také právo jednotlivých členských států vystupovat jako samostatný subjekt mezinárodního práva. Knížectví tak byla oprávněna vytvářet spojenecké svazky mimo Říši. Byla tak definitivně potvrzena povaha Svaté říše římské jakožto mezinárodněprávního svazku svrchovaných států, které zastupoval císař a Říšský sněm. Německý právní teoretik Samuel Pufendorf (1632-1694) Říši kvůli její neurčité povaze a v podstatě fiktivní moci jejích orgánů obrazně označil jako „jakési nepravidelné těleso podobné monstru“ („*irregulare aliquod corpus et monstro simile*“).⁵¹

Říšské orgány se po třicetileté válce nikterak nezměnily. Jen jejich význam se snížil. Co ale radikálními změnami prošlo, bylo vnitřní uspořádání jednotlivých říšských knížectví. Ve většině teritorií zeměpánové úspěšně potlačili vliv zemských stavů a drželi veškerou moc ve vlastních rukou. Stav, který je nazýván knížecím absolutismem, se projevoval tím, že zeměpáni zastávali funkci výlučného zákonodárce, nejvyšší soudní instance i tvůrce vnitřní a zahraniční politiky zároveň. Zemské sněmy sice zpravidla existovaly, ale nedisponovaly téměř žádnou mocí – bez svolení zeměpánů se nemohly scházet, postrádaly reálný vliv na vydávání zákonů či povolování daní. K tomu, aby knížata mohla plně uplatňovat své pravomoci, se obvykle opírala o státní správu, jejíž organizace často prošla značnou modernizací. Ústřední orgány většinou fungovaly na kolegiálním principu (dvorská rada, dvorská komora, komora domén) a postrádaly středověký charakter (nevycházely z lenního systému). Čím dál častěji se mezi členy orgánů objevovali profesionální byrokraté. Roli vrcholné soudní instance jménem zeměpánů zastávaly dvorské (komorní) soudy organizované po vzoru Říšského komorního soudu.⁵²

2.1.2 Mocenská nerovnováha v Říši

Jak již bylo uvedeno, Svatá říše římská národa německého se v 18. století potýkala s rostoucím vnitřním napětím. Vytvářela se v ní stále silnější politická nerovnováha. Mocná knížata pokládala Říši za jakousi brzdu, která je omezovala v prosazování jejich individuálních zájmů, zatímco slabší státy (tou dobou více než kdy jindy) považovaly Říši za nezbytnou v závislosti na jejich vlastní existenci. Základní zákony a instituce Říše byly tím jediným, co zatím ještě

⁵¹ SCHELLE, Karel a kol. *Právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 247.

⁵² Tamtéž, s. 247.

ochraňovalo tradiční práva slabších členů. Mocní členové Říše podporovali svobody slabších států, jen pokud se shodovaly s jejich vlastními záměry. Nejmocnějšími hráči na poli Svaté říše římské byli Braniborsko (Prusko), Habsburská monarchie a také Anglie, která ovládala Hannoversko, přičemž politické těžiště všech tří dynastií leželo mimo území Říše. Relevance Říše upadala, což dokládá také skutečnost, že císař František I. (1745-1765) v jednu chvíli pochyboval o významu Říše natolik, že se se skupinou odborníků radil, zda držení císařské koruny ještě vůbec přináší habsburské dynastii nějaké výhody.⁵³

2.1.3 Osvícenství a Svatá říše římská

Situaci ve střední Evropě značně ovlivňovalo osvícenské myšlení. Pod vlivem učení francouzských a anglických vědců vdechla řada německých myslitelů život samostatnému proudu evropského osvícenství, jehož hlavními představiteli byli filozofové G. W. Leibniz, Ch. Wolff, I. Kant nebo G. E. Lessing.⁵⁴ V některých větších říšských teritoriích docházelo k rychlému budování v podstatě moderních státních struktur, přičemž často docházelo k expanzím státní jurisdikce do zcela nových oblastí. Jednotlivá knížata své jednání nezřídka ospravedlňovala odkazem na nové racionalistické filozofie, které byly pro 17. a 18. století charakteristické. Knížata se tak často snažila o důslednou přestavbu státu podle striktně racionálních a utilitárních principů.⁵⁵ Pro německý osvícenský absolutismus bylo typické zvyšování právní jistoty občanů na straně jedné a na straně druhé omezování svobody jednotlivce vzrůstající byrokratizací státní správy.⁵⁶ Učení osvícenských filozofů vnášelo do říšské politiky nový svěží vítr. Přírozenoprávní teorie, která v době osvícenství zažívala renesanci, zdůrazňovala smluvní aspekt všech státoprávních institutů. Rozšiřovala se myšlenka, že legitimita státu vychází ze souhlasu poddaných podřídit se vyšší autoritě za účelem snadnějšího dosažení obecného blaha. Osvícenští filozofové tvrdili, že funkce státu není vyčerpána pouhým zajištěním míru a práva, ale že zahrnuje také úsilí o dosažení štěstí poddaných („*pursuit of happiness*“). Takové pojetí hrálo jednotlivým knížatům do karet, neboť jim pomáhalo ospravedlnit

⁵³ STOLLBERG-RILINGER, Barbara. *The Holy Roman Empire: A Short History*. Princeton: Princeton University Press, 2018. s. 120.

⁵⁴ ADAMOVIČ, Karolina a Antonín LOJEK. *Právníci doby osvícenské*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2014. s. 20.

⁵⁵ STOLLBERG-RILINGER, Barbara. *The Holy Roman Empire: A Short History*. Princeton: Princeton University Press, 2018. s. 121.

⁵⁶ ADAMOVIČ, Karolina a Antonín LOJEK. *Právníci doby osvícenské*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2014. s. 27.

rušení starých tradic a privilegií, které bránily modernizaci státu. Mnoho tehdejších filozofů vidělo Svatou říši římskou jako středověkou strukturu, jejíž legitimita v „dobách rozumu“ budila přinejmenším pochybnosti.⁵⁷

Předmětem mnohé kritiky se v osmnáctém století stala říšská církevně-volební knížectví – říšská biskupství a opatství. Důvodem byl jim vytýkaný nedostatek vládní kontinuity a fakt, že jejich volební charakter umožňoval sousedním velmožům, a dokonce i papežské kúrii, aby ovlivňovali jejich vnitřní záležitosti. Jako obzvláště problematické shledávali osvícenští učenci to, že někteří privilegovaní šlechtičtí duchovní v církevních institucích zneužívali svého postavení k prosazování svých vlastních sobeckých zájmů, vyžadovali různé kompenzace za své hlasy a zahrnovali se bohatstvím. Kritika některých veřejných žurnálů směřovala proti samotnému propojení církevních funkcí se světským majetkem, výsadami, dvorským životním stylem a obecně politickou autoritou.⁵⁸ Například v Bavorsku patřilo do poloviny 18. století až 56 % nemovitého majetku některé z církevních institucí.⁵⁹ Také kritici z řad katolického duchovenstva začali zpochybňovat slučitelnost církevních benefitů s cestou ke spáse duše. Nezřídka katolická knížata vnímala tuto kritiku pozitivně. Pokud by byl totiž v jejich knížectvích zabaven církevní majetek, znamenalo by to pro ně výrazné ekonomické polepšení. Pod drobnohledem kritiků se však nenacházela jen církevní knížectví. Neobstojně si v očích osvícenců vedla samotná ústavní struktura Říše, která byla s církví, jak již bylo objasněno výše, velice úzce spjata.⁶⁰ Také pruský král Fridrich II., představitel osvícenského absolutismu, ve své Politické závěti z roku 1752 uvedl, že „říšský vládní režim je bizarní a překonaný“. Překrývající se a propletené sféry působnosti v Říši podle něj představovaly „pravou antitezi státního principu“.⁶¹

V průběhu 18. století přijímalo nové osvícenské a racionalistické koncepce státu stále více knížat a byrokratů. Ze všech evropských vládců 18. století nejlépe ztělesňoval hodnoty a světový názor osvícenství právě pruský Fridrich II. Veliký z rodu Hohenzollernů. Obklopoval se vůdčími postavami francouzského

⁵⁷ STOLLBERG-RILINGER, Barbara. *The Holy Roman Empire: A Short History*. Princeton: Princeton University Press, 2018. s. 121.

⁵⁸ Tamtéž, s. 121-122.

⁵⁹ VALEŠ, Václav. *Bavorské dějiny státního práva církevního: (od počátků křesťanství do roku 1945)*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2018. s. 80.

⁶⁰ STOLLBERG-RILINGER, Barbara. *The Holy Roman Empire: A Short History*. Princeton: Princeton University Press, 2018. s. 122.

⁶¹ CLARK, Christopher M. *Prusko: vzestup a pád železného království*. Praha: Beta, 2008. str. 216

osvícenství, z nichž nejvýznamnějším byl filozof Voltaire.⁶² Hned po nástupu na pruský trůn začal prosazovat reformy a vládnout v duchu osvícenského absolutismu. Prosazoval hospodaření po vzoru francouzského merkantilismu, zřídil banku, zasloužil se o částečné zlepšení poměrů rolníků, zahájil výstavbu kanálů mezi Labem a Odrou, podporoval vznik cukrovarů a porcelánek nebo také zřídil státní monopol na tabák. Za své dlouhé vlády rozšířil Prusko na úkor Rakouska a ze svého království dokázal vybudovat velmoc.⁶³ Tím, že zvládnul v tolika ohledech Prusko posunout a vytvořit z něj stabilní stát schopný konkurovat Rakousku, přispěl k polarizaci moci v Říši, která byla jednou z příčin jejího zániku.⁶⁴

2.1.4 Eskalace napětí v Říši a úpadek císařské prestiže

Císař Karel VI., tehdy poslední mužský příslušník rodu Habsburků, musel vyřešit otázku svého nástupnictví. Roku 1713 vydal právní předpis nazývaný Pragmatická sankce, jímž společně s nedělitelností habsburských zemí upravil to, že pokud Karel zemře bez mužského potomka, může dědit jeho ženské potomstvo. Na prvním místě mezi ženskými dědičkami měla být jeho prvorozená dcera Marie Terezie.⁶⁵ Přijetí Pragmatické sankce evropskými mocnostmi a Říšským sněmem dosáhl Karel VI. výměnou za řadu ústupků ze strany Habsburků. Když však Marie Terezie po smrti svého otce roku 1740 nastoupila na rakouský trůn jako rakouská arcivévodkyně a uherská a česká královna, legitimita její vlády byla okamžitě zpochybněna. Fridrich II. toho využil a nedlouho poté, co se sám stal pruským králem, vtrhnul do Slezska, čímž jasně porušil říšské právo.⁶⁶ Habsburkové tím přišli o 37 400 km² území a přibližně 1,5 milionu poddaných.⁶⁷ Zároveň byla habsburská území, která si nárokovalo kurfiřtství saské a bavorské, napadena za podpory Francie, čímž začala válka o rakouské dědictví (1740-1748). Nastal tak stav, při němž proti sobě válčilo několik členů Svaté říše římské, přičemž Říše jako celek zůstala nezúčastněna.⁶⁸

⁶² Tamtéž, s. 224.

⁶³ Tamtéž, s. 27.

⁶⁴ STOLLBERG-RILINGER, Barbara. *The Holy Roman Empire: A Short History*. Princeton: Princeton University Press, 2018. s. 122.

⁶⁵ VALEŠ, Václav. *Bavorské dějiny státu a práva*. Brno: Tribun EU, 2016. s. 144.

⁶⁶ STOLLBERG-RILINGER, Barbara. *The Holy Roman Empire: A Short History*. Princeton: Princeton University Press, 2018. s. 123.

⁶⁷ WILSON, Peter H. *Studies in European History: The Holy Roman Empire 1495-1806*. 2nd ed. London: Palgrave Macmillan, 2011. s. 55.

⁶⁸ STOLLBERG-RILINGER, Barbara. *The Holy Roman Empire: A Short History*. Princeton: Princeton University Press, 2018. s. 123.

Skutečnost, že Karel VI. zemřel bez mužského následníka, způsobila přerušení kontinuity habsburské vlády nad Říší po více než třech stoletích, protože Habsburkové nedisponovali žádným přesvědčivým kandidátem do císařských voleb. Novým císařem byl po dvou letech od Karlovy smrti zvolen bavorský kurfiřt z rodu Wittelsbachů Karel Albrecht (Karel VII.).⁶⁹ Karel Albrecht byl při volbě podpořen kurfiřty ze zemí, které sdílely strategický zájem na omezení habsburského vlivu. Nový císař neměl svou vlastní silnou mocenskou základnu, a tak byl téměř úplně závislý na politické a finanční podpoře od svých mocnějších spojenců a nebyl schopen vlastními prostředky zastávat císařský úřad. Navíc jeho hlavní město Mnichov okupovala rakouská vojska, a proto byl nucen vládnout z Frankfurtu nad Mohanem. Do Mnichova se mohl vrátit až poté, co Fridrich II. v roce 1744 znovu vstoupil do války s Marií Terezií. Ukázalo se, že vláda císaře, který neměl k dispozici dostatek prostředků, vývoji Říše vůbec neprospěla. Pro nedostatek zdrojů plánoval Karel VII. za podpory Fridricha II. sekularizovat sousední nezávislá církevní knížectví a připojit je k vlastním zemím. To samé zamýšlel provést i s říšskými městy Řezno, Ulm a Augsburg. Jednalo by se o zásah do samé podstaty Říše rozpuštěním některých z jejích nejtypičtějších členů. Podle mnohých se takový plán rovnal zradě císařského úřadu, jehož údělem byla naopak ochrana míru, svobod a dědičných práv (zejména méně mocných členů Říše). V důsledku toho Karel VII. a obecně i samotný úřad císaře značně pozbyl na důvěryhodnosti.⁷⁰

Karel VII. zemřel v lednu 1745 a v otázce jeho nástupnictví neexistovala jiná alternativa ke zvolení Františka Štěpána Lotrinského, manžela Marie Terezie, římsko-německým císařem. Jen on disponoval dostatečnými dynastickými zdroji k ochraně zájmů Říše před sousedními mocnostmi jako byla například Francie. Jak se však po zvolení Františka I. v září 1745 ukázalo, pokles císařské autority již nebylo možné zvrátit. Některá říšská knížata se cítila být spíše nezávislými aktéry na evropské scéně než součástí Svaté říše římské národa německého.⁷¹ Také Marie Terezie se netajila svým pohrdáním Říší a císařským úřadem. Císařskou korunu označila za „bláznův klobouk“ a variantu jejího zvolení římsko-německou

⁶⁹ WILSON, Peter H. *Studies in European History: The Holy Roman Empire 1495-1806*. 2nd ed. London: Palgrave Macmillan, 2011. s. 55.

⁷⁰ STOLLBERG-RILINGER, Barbara. *The Holy Roman Empire: A Short History*. Princeton: Princeton University Press, 2018. s. 123-124.

⁷¹ Tamtéž, s. 124.

císařovnou sama smetla ze stolu. Následnou korunovací jejího manžela Františka Štěpána nazvala „kašpárkovým divadlem“.⁷²

Za své vlády uzavřel Karel VII. s Fridrichem II. tajnou dohodu. Pruský král podle ní již nebyl povinen přijímat Braniborsko od císaře v léno.⁷³ Císař František I. se následně na základě dohody s pruským králem z roku 1746 formálně vzdal říšské jurisdikce nad pruskými zeměmi.⁷⁴ Když se o dohodě dozvěděli ostatní kurfiřti a knížata, požadovali totéž. Poté již žádný z hlavních říšských knížat neprovedl ve Vídni slavnostní obnovení lenního holdu vůči císaři, i když jim za to na oplátku bylo slíbeno mnoho výjimek z ceremonálních praktik. Skutečnost, že se císaři nedařilo přimět říšské zeměpány k lenní přísaze, značilo úpadek Říše a její politickou neschopnost.⁷⁵

2.1.5 Sedmiletá válka a otázka konfesního rozdělení Říše

Politické soupeření Rakouska a Pruska se začalo čím dál více prolínat s konfesním rozdělením Říše. Severní teritoria Říše byla převážně protestantská a na jihu Německa převládal katolicismus. Protestantskému Prusku se podařilo vtáhnout do své sféry vlivu velké množství malých protestantských zemí bez ohledu na odlišné politické cíle, které v minulosti zastávaly. Prusko si tak zajistilo rozhodující vliv mezi evangelickými poslanci Říšského sněmu. Díky tomu se přirozeně snažilo z každé politické otázky udělat otázku náboženskou a řešit ji skrze Říšský sněm. To vedlo k jeho úpadku jako fóra pro řešení politických sporů. Náboženská polarizace Říše dopomohla Fridrichovi II. k získání prospěchu také v sedmileté válce (1756-1763). Tento ozbrojený konflikt, který daleko přesahoval i hranice starého kontinentu, byl způsoben zhroucením letitého aliančního systému v Evropě. Rakousko uzavřelo tripartitní dohodu s Ruským impériem a svým rivalem Francií, aby se znovu zmocnilo Slezska. Prusko se spojilo s Anglií a Hannoverem. Z mocenského boje mezi Rakouskem a Pruskem se tak stal ještě větší konflikt mezi Francií a Anglií, jehož předmětem se staly hlavně jejich zámořské državy. Přestože prvním krokem, který Fridrich II. ve válce učinil, byla invaze do bohatého protestantského Saska, dokázal

⁷² WILSON, Peter H. *The Holy Roman Empire: A Thousand Years of Europe's History*. Milton Keynes: Penguin Books, 2017. s. 159.

⁷³ STOLLBERG-RILINGER, Barbara. *The Holy Roman Empire: A Short History*. Princeton: Princeton University Press, 2018. s. 125.

⁷⁴ CLARK, Christopher M. *Prusko: vzestup a pád železného království*. Praha: Beta, 2008. s. 216.

⁷⁵ STOLLBERG-RILINGER, Barbara. *The Holy Roman Empire: A Short History*. Princeton: Princeton University Press, 2018. s. 125.

přesvědčit veřejnost, že válku proti Rakousku, Francii a Rusku vede ve jménu protestantské víry. Tím si získal bezpodmínečnou podporu ostatních protestantských knížectví. Prusové považovali válku za rozepří mezi dvěma nezávislými vládci, nikoliv jako záležitost Říše. Marie Terezie se naopak snažila o mobilizaci Říše ke společnému zásahu proti pruské agresi. Kvůli spojení s Francií, jež byla odvěkým nepřítelem Říše, a podpoře Pruska od protestantských stavů to však byl velice nelehký úkol. Až na druhý pokus dokázala Marie Terezie poskládat většinu v Říšském sněmu pro sestavení říšské armády (*Reichsarmee*) a zahájení tažení proti pruské invazi do Saska.⁷⁶

Sedmiletá válka poukázala na nedostatečnou politickou a vojenskou akceschopnost Svaté říše římské a slabost její struktury. I když nakonec říšské stavy souhlasily se vstupem do války, nedokázala Říše efektivně spolupracovat a efektivně vojensky odpovědět. Místo toho jednotlivá knížata postupně uzavírala s Pruskem mírové dohody a od konfliktu se distancovala. Před koncem války se protestantské většině na Říšském sněmu znovu podařilo prohlásit Říši za neutrální. Byl to právě problém konfesního rozpolcení Říše, který znemožnil vytvoření jednotné politiky, která by zabránila Prusku v porušování míru. Válka byla ukončena Hubertusburským mírem v únoru roku 1763,⁷⁷ který potvrdil předválečný stav. Slezsko zůstalo pod pruskou nadvládou, Sasko bylo osvobozeno a Marie Terezie i Fridrich II. se museli vzdát plánovaných anexí. Tím, že se Prusko ubránilo proti nepřátelské koalici, potvrdilo svůj status velmoci, která v Říši stála jako protipól mocného Rakouska. Obě mocnosti navíc upevnily svou pozici účastí na prvním dělení Polska roku 1772, čímž územně posílily a zvýraznily svou převahu nad ostatními členy Říše.⁷⁸

2.1.6 Říše za vlády Josefa II.

Od roku 1765 až do smrti Marie Terezie roku 1780 vládl habsburským dědičným zemím společně se svou matkou jako koregent její syn Josef. Ještě předtím, než se stal výlučným vládcem Rakouského arcivévodství a jeho přidružených zemí, převzal po smrti svého otce Františka I. roku 1765 císařskou korunu. Na korunovaci Josefa II. později vzpomínal básník Johann Wolfgang von Goethe v souvislosti s upadajícím stavem Svaté říše římské. Napsal, že složitý

⁷⁶ Tamtéž, s. 125-126.

⁷⁷ Tamtéž, s. 127.

⁷⁸ WILSON, Peter H. *Studies in European History: The Holy Roman Empire 1495-1806*. 2nd ed. London: Palgrave Macmillan, 2011. s. 56.

středověký korunovační rituál na malý moment „oživil Německou říši, téměř udušenou tolika pergameny, papíry a knihami“.⁷⁹

Josef II. vládl spíše racionalisticky na základě utilitárních kalkulací než podle starých římsko-německých tradic. Nedlouho po své korunovaci na císaře se v Říši pokusil o prosazení stejné osvícenské politiky, jakou se mu později podařilo zavést ve svých dědičných zemích. S racionalistickými reformami však na říšské úrovni narazil. Jako příklad poslouží jeho neúspěšný pokus o reformu Říšského komorního soudu mezi lety 1767 a 1776. K tomuto účelu byla císařem zřízena tzv. vizitační komise, která měla provést přezkum hospodaření soudu, zajistit vymahatelnost nesplacených dluhů, vnést pořádek do složitých soudních postupů a odstranit pochybení a zneužívání pravomocí ze strany příslušníků soudu. Komise byla dvoukonfesní, což byl na jednu stranu sympatický rovnostářský nápad, ale na druhou stranu to zcela paralyzovalo její činnost. Komise se stala neakceschopnou kvůli konfesním rozdílům a různorodým zájmům jejích členů. Překážkou v práci vizitační komise, stejně jako ostatních říšských institucí, byly konflikty o ceremoniálních otázkách, zasedacím pořádku nebo titulech, které se mnohdy táhly i několik let. Rychlá eskalace sporů o zdánlivě nepodstatných maličkostech, často až do rozsáhlých ústavních konfliktů, znemožňovala jednotný postup při řešení problémů a demonstrovala neschopnost Říše procházet reformami.⁸⁰

V důsledku této liknavosti říšských institucí císař Josef II. zanevřel na říšskou politiku a svůj zájem odvrátil spíše k hájení habsburských zájmů. Jeho lhostejnost posunula Říši zase o kus blíže k jejímu zániku. Právě císař měl sloužit jako nejvyšší ochránce členů a zájmů Říše a v tom také spočívala samotná autorita a legitimita císařského úřadu. Tím, že se Josef II. vzdal svých povinností vůči Říši, se funkce císaře stala pouhým prázdným odkazem na velké a vážené vládce dob minulých.⁸¹

Roku 1777 zemřel bez dědice poslední mužský příslušník bavorské větve Wittelsbachů, Maxmilián III. Josef. Podle dědických dohod uzavřených mezi jednotlivými větvemi rodu Wittelsbachů v letech 1724 a 1766 se dědicem měl stát falckrabě Karel Theodor z falcko-neuburské linie. V jedné osobě se tak spojilo

⁷⁹ STOLLBERG-RILINGER, Barbara. *The Holy Roman Empire: A Short History*. Princeton: Princeton University Press, 2018. s. 127.

⁸⁰ Tamtéž, s. 128-129.

⁸¹ Tamtéž, s. 129.

postavení bavorského i falckého kurfiřta. Území, jemuž Karel Theodor vládnul, se tak začalo nazývat kurfiřtské Falc-Bavorsko. Karel Theodor měl své sídlo v Mannheimu, který mu byl bližší než bavorský Mnichov. To přišlo vhod císaři, který stál o výměnu Bavorska za jižní Nizozemí. Společně tak Karel Theodor a Josef II. začali vyjednávat podmínky územní směny. Strany 3. ledna 1778 podepsaly vídeňskou konvenci, kterou ujednaly první etapy převodu. Po ratifikaci konvence byla dotčená území obsazena habsburskými vojsky, načež měla být směna dokončena. K tomu však nikdy nedošlo, neboť se proti ní zprvu postavil falcko-zweibrückenský vévoda z vedlejší větve Wittelsbachů, Karel August, a následně se připojil pruský král Fridrich II., který se obával posílení svých úhlavních nepřátel – Habsburků. Argumentoval nutností celistvosti říšských knížectví a nedotknutelností uspořádání Říše (poněkud pokrytecky s přihlédnutím k tomu, že se sám v minulosti bez jakéhokoliv právního titulu zmocnil Slezska). K oficiálnímu protestu došlo v březnu 1778 v Řezně na zasedání Říšského sněmu. Když v červenci vtrhnul Fridrich do Čech začala tzv. válka o bavorské dědictví, která byla ukončena až ratifikací Rusy zprostředkovaného těšínského míru 13. května 1779. K výměně Bavorska za jižní Nizozemí sice nedošlo, ale habsburské monarchii bylo Bavorsko nuceno postoupit několik menších území v okolí bavorsko-rakouské hranice.⁸²

Do role ochránce říšského zřízení a slabších členů Říše se Fridrich II. stylizoval ještě jednou v roce 1785. Založil Ligu knížat (*Fürstenbund*), aby překazil Josefovy, stále ještě aktuální, plány na bavorsko-habsburskou výměnu. Představovala spojení mezi knížaty malých a středně velkých, převážně protestantských zemí. Lize knížat se na svou stranu podařilo přivést i mohučského kurfiřta, říšského arcikanceléře. Zúčastnění členové však měli o spojení odlišné představy než Prusko. Slibovali si od něj ochranu jejich nezávislosti, zatímco Fridrichovi sloužilo především jako protiváha Habsburské monarchii a prostředek k rozšíření vlastního vlivu v Říši.⁸³

Po smrti obou vládců říšských mocností (Fridricha II. v roce 1786 a Josefa II. roku 1790) zůstala Svatá říše římská značně polarizovaná. Rakousko-pruský dualismus společně s cynickou konfesní politikou rozvrátil institucionální strukturu Říše. Slabší říšská knížata se ocitla v situaci, kdy jim nezbývalo nic

⁸² VALEŠ, Václav. *Bavorské dějiny státu a práva*. Brno: Tribun EU, 2016. s. 152-154.

⁸³ STOLLBERG-RILINGER, Barbara. *The Holy Roman Empire: A Short History*. Princeton: Princeton University Press, 2018. s. 130-131.

jiného než si zvolit jednu ze znesvářených stran. Mocné říšské státy zase přestaly odvozovat svou autoritu a legitimitu z členství ve Svaté říši římské. Jejich zájem na fungování Říše se omezil na případy, kdy z toho samy mohly těžit. Na konci 18. století tak k definitivnímu rozpadu tisícileté Říše zbývala jediná věc – vnější tlak.⁸⁴

2.2 Revoluční události ve Francii

Pojednání o posledním období existence Svaté říše římské národa německého se jistě neobejde bez objasnění událostí, které se na konci 18. století odehrály ve Francii. Byla to totiž právě francouzská revoluce, která změnila poměry v téměř celé Evropě a pro Svatou říši římskou národa německého znamenala obtížnou zkoušku, ve které nakonec neobstála. Jelikož je však tato práce zaměřena na německé země, není v následujícím výkladu zabíháno do přílišných podrobností.

Královská moc ve Francii, představovaná Ludvíkem XVI., čelila v polovině osmdesátých let 18. století mnoha problémům, z nichž nejzávažnějším byla zničující hospodářská krize. Král a jeho ministři již od začátku osmdesátých let projevovali snahu zvrátit tento žalostný stav pomocí hospodářských reforem.⁸⁵ Reformy však narazily na odpor šlechty, na jejíž stranu se navíc přiklonilo veřejné mínění. Veřejnost v počinání aristokracie spatřovala sympatický vzdor proti despotickým snahám absolutistické vlády královské koruny. Reformy nemohly být uskutečněny bez svolení Generálních stavů, zastupitelského orgánu celého království, který se sešel naposledy roku 1614. Pod tlakem veřejnosti nakonec král ke svolání Stavů přistoupil.⁸⁶ Na základě volebního řádu vypracovaného v lednu 1789 proběhly volby do Generálních stavů, zatímco po Francii již vypukaly první nepokoje kvůli dalšímu zhoršení hospodářské situace.⁸⁷

Dne 5. května se stavy poprvé sešly. Král a poslanci za šlechtu a duchovenstvo chtěli mít z Generálních stavů pouhý poradní orgán, zatímco poslanci třetího stavu se snažili o to, aby Generální stavy zastávaly působnost nejvyššího zákonodárského orgánu země. Ani po třech měsících sporů stavy

⁸⁴ Tamtéž, s. 131.

⁸⁵ SCHELLE, Karel a kol. *Právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 324.

⁸⁶ RAPPORT, Michael. *Evropa devatenáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2011. s. 23-24.

⁸⁷ SCHELLE, Karel a kol. *Právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 324.

nedokázaly nalézt společnou řeč. Schůze poslanců třetího stavu konaná 17. června se prohlásila za Národní shromáždění, přičemž vyzvala poslance ostatních stavů, aby se k němu také připojili. Pokus vlády o zmaření zasedání Národního shromáždění měl zřejmě odlišný efekt, než jaký si král představoval. Poslanci třetího stavu shromáždění ve versailleské Míčovně reagovali slibem, že budou zasedat do té doby, dokud nebude hotová ústava pro Francouzské království. Na základě toho bylo 9. července přejmenováno Národní shromáždění na Ústavodárné shromáždění.⁸⁸

K Paříži se následně začaly stahovat vojenské jednotky, které měly dopomoci k rozehnání Ústavodárného shromáždění, načež se pařížský lid začal bouřit. Nepokoje vyvrcholily dne 14. července 1789 vtrhnutím pařížského lidu do Invalidovny, ve které se nacházelo skladiště zbraní. Radikálové se ozbrojili a následně dobyli Bastilu, pařížskou pevnost fungující v té době jako věznice, která symbolizovala starý, lidmi nenáviděný režim. Pád Bastily je považován za začátek Velké francouzské revoluce. Během pár dní se revoluce rozšířila po celém království a vzplanula povstání např. ve městech Troyes, Štrasburk, Cherbourg nebo Rouen. Staré mocenské orgány v provinčních městech začaly být rozpouštěny a místo nich byly ustavovány volné městské rady.⁸⁹ Král Ludvík XVI. odmítl vysílat k potlačení revoluce vojenské jednotky, neboť jej důstojníci varovali, že se nemohou zaručit za poslušnost jim podřízených vojáků. Královská moc byla paralyzována a Ústavodárné shromáždění se pustilo do svého hlavního úkolu – vypracování ústavy. Sled událostí nabral na obrátkách a nebylo síly, která by tomu dokázala zabránit.⁹⁰

Revoluce ve Francii brzy definitivně zlikvidovala feudalismus a umožnila vytvoření úplně nového správního, fiskálního a politického systému.⁹¹ Ústavodárné shromáždění 26. srpna 1789 přijalo Deklaraci práv člověka a občana a následně také volební zákon, který specifikoval volební právo francouzských občanů. Roku 1791 došlo k přeměně Francie na konstituční monarchii na základě první francouzské ústavy. Přestože ústava zatím ještě počítala s králem, jakožto nejvyšším zástupcem výkonné moci, Ludvíkovi se situace zcela vymkla z kontroly, a v červnu roku 1791 se neúspěšně pokusil o útěk ze země,

⁸⁸ Tamtéž, s. 325.

⁸⁹ Tamtéž, s. 325.

⁹⁰ RAPPORT, Michael. *Evropa devatenáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2011. s. 25.

⁹¹ Tamtéž, s. 25.

což ve Francii vyvolalo politickou krizi. Stále více lidí se přiklánělo k vyhlášení republiky.⁹²

Králův pokus o útěk společně s varováním, které dorazilo z Říše v podobě Pilnické deklarace (bude pojednáno dále) pobouřilo a zradikalizovalo Francouze, načež výrazně zesílily tlaky ve prospěch války s Rakouskem.⁹³ Radikálové měli za to, že se král pokusil o útěk proto, že plánoval invazi Rakušanů. Tuto teorii navíc podporovala skutečnost, že královna Marie Antoinetta byla sestrou císaře Leopolda II. V dubnu 1792 Francie skutečně Rakousku vyhlásila válku, která odstartovala konflikt, který změnil Evropu.⁹⁴

Monarchie ve Francii padla 22. září 1792 po vyhrané bitvě u Valmy. Svržený král Ludvík XVI. byl 21. ledna 1793 popraven gilotinou (jako občan Ludvík Kapet), což proti Francii poštvalo většinu evropských monarchií. Od té doby si Francouzská republika prošla několika formami vlády, revolučním terorem, zmatkem a bídou. Vnitropolitická situace se stabilizovala až na samotném konci revoluce, kdy se do čela Francie postavil Napoleon Bonaparte a začal budovat svůj autoritářský režim.⁹⁵

Revoluční události ve Francii měly celou řadu důsledků. Pro osud Svaté říše římské národa německého však jeden z nich vyčnívá nad ostatní. Revoluce ve Francii dopomohla k moci muži, který se přes svůj střídmý vzrůst stal jedním z největších Francouzů a světových vojevůdců. Muže, jehož vliv a ambice znamenaly zkázu pro starou německou říši. Paradoxně se nakonec ty samé ambice staly zkázou i pro něj samotného.

2.3 Německo po vypuknutí francouzské revoluce

2.3.1 Leopold II.

V době, kdy propukla francouzská revoluce, bylo císaři Josefu II. čtyřicet osm let a o několik měsíců později zemřel. Na císařském trůně jej vystřídal jeho bratr Leopold II., který do té doby vládl jako velkovévoda v Toskánsku. Byl posledním panovníkem, který zemřel jako císař Svaté říše římské. Leopold II. v sobě skrýval velký potenciál a bez pochyby byl schopným

⁹² SCHELLE, Karel a kol. *Právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 326-327.

⁹³ Tamtéž, s. 327.

⁹⁴ RAPPORT, Michael. *Evropa devatenáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2011. s. 27.

⁹⁵ SCHELLE, Karel a kol. *Právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. s. 329-334.

vládcem, který mohl Říši dopomoci ke stabilitě, ale ke škodě Říše svůj úřad zastával pouhých osmnáct měsíců (od 30. září 1790 do 19. března 1792).⁹⁶ Velice duchapřítomný panovník, který byl od mládí formován myšlenkami francouzských a italských osvícenců, byl ve svých plánech na vnitřní reformu Říše mnohdy odvážnější a radikálnější, než býval jeho bratr Josef. Dokázal však kriticky sledovat stav věcí a uvědomoval si, že k provedení reforem byl zapotřebí vnitřní a vnější mír a dostatek času na jejich realizaci, což jeho bratr tragicky neviděl. Jeho cílem bylo přetvořit „anarchicko-aristokratickou“ politickou strukturu založenou převážně na osobních příbuzenských vazbách a církevních hierarchiích na otevřenou průmyslovou společnost.⁹⁷

Leopold II., jenž byl korunován římsko-německým císařem 9. října 1791, musel již při zahájení své vlády čelit několika vážným problémům. Došlo k povstáním v Rakouském Nizozemí a v Uhrách, probíhala rakousko-turecká válka ještě z období vlády Josefa II. a rakouské stavy byly znesvářeny Josefovými radikálně osvíceneckými reformami z osmdesátých let 18. století. Nadto si Leopold stanovil ještě další cíl – rozpustit Ligu knížat. To bylo jedním z důvodů, proč se v červenci 1790 setkal s pruským králem Fridrichem Vilémem II. v Reichenbachu. Dohoda, kterou oba monarchové uzavřeli, odstartovala období neobvyklé rakousko-pruské spolupráce, které vedlo až k vytvoření společné obranné aliance v únoru 1792.⁹⁸

2.3.2 Reakce Němců na francouzskou revoluci

Někteří němečtí intelektuálové si od revolučních událostí udržovali rezervovaný odstup, než aby bouřlivě oslavovali svržení absolutismu ve Francii. Mezi nimi stojí za zmínku nejvíce spisovatel Johann Wolfgang Goethe. Avšak drtivá většina slavných spisovatelů německého osvícenství (např. Friedrich Schiller) vítala francouzskou revoluci s nadšením.⁹⁹ Značná část německé veřejnosti obdivovala boj Francouzů za svobodu a přála si, aby podobný osud potkal i německé země a aby vzaly za své staré středověké politické struktury společně s tradičními privilegii, která říšské právo pomáhalo tak dlouho udržovat

⁹⁶ HEER, Friedrich. *The Holy Roman Empire*. New York: Frederick A. Praeger, 1968. s. 273.

⁹⁷ Tamtéž, s. 274.

⁹⁸ WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 429.

⁹⁹ RAPPORT, Michael. *Evropa devatenáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2011. s. 43.

při životě. Pod vlivem revolučních ideálů postihly některé regiony Říše povstání a nepokoje – v roce 1789 v Lutychu a 1790 v Sasku. Našli se ale také lidé, které tato situace posilnila ve víře v říšské zřízení. Ti tvrdili, že francouzský boj za svobodu byl v Německu překonán již ve středověku a že riziko despotismu císaře je eliminováno říšskými stavy a naopak. Společnost byla rozdělena.¹⁰⁰

Leopoldova prvotní reakce na revoluční dění ve Francii byla spíše pozitivní. Jako panovník, který byl nakloněn myšlenkám právního státu, samosprávy a demokracie, vítal ideály, se kterými revoluce přišla. O schopnostech jeho švagra, francouzského krále Ludvíka XVI., dosti pochyboval, ale doufal, že se zachová správně a přistoupí na rozumné ústavní reformy.¹⁰¹ Také pruská vláda vnímala revoluci s mírným zájmem. Viděla v ní naději, že se navrátí stav evropské diplomacie, který panoval před sedmiletou válkou. Prusko totiž doufalo, že nová francouzská vláda ukončí francouzsko-habsburské spojení, a tím oslabí rakouský vliv a moc v Německu.¹⁰²

2.3.3 Rakousko-pruské sblížení

Prusko se obávalo potenciálních habsburských územních zisků na Balkáně, ke kterým mohlo dojít v důsledku rakouské války s Turky, kterou vyhlásil Josef II. roku 1788. V létě roku 1789, kdy začala vojska sultána Selima III. ustupovat před rakouskými silami, došlo k několika vzpourám v okrajových územích Habsburské koruny (Belgie, Tyrolsko, Halič, Lombardie a Uhersko). Pruský král Fridrich Vilém II. se snažil využít situace ve svůj prospěch podporou vzbouřenců a jejich podněcováním k odtržení od habsburské vlády. Císař Leopold si uvědomoval, že vést válku na Balkáně v době, kdy jsou v ohrožení domácí dědičné državy, není rozumným krokem, a tak v březnu 1790 odeslal do Berlína dopis, jímž otevřel jednání o vzájemném sblížení. Výsledkem jednání byla dohoda z Reichenbachu uzavřená v červenci 1790. Rakousko se v ní zavázalo ukončit válku s Osmanskou říší výměnou za slib Prusů, že přestanou podněcovat vzpoury na habsburských územích. Dohoda z Reichenbachu představovala určitý zlom v dlouhém období prusko-rakouského antagonismu, které v Říši panovalo

¹⁰⁰ STOLLBERG-RILINGER, Barbara. *The Holy Roman Empire: A Short History*. Princeton: Princeton University Press, 2018. s. 132.

¹⁰¹ WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 429.

¹⁰² CLARK, Christopher M. *Prusko: vzestup a pád železného království*. Praha: Beta, 2008. s. 250.

od pruského vpádu do Slezska roku 1740. Sbližování obou mocností dosáhlo vrcholu roku 1791, kdy byl diplomat a důvěrník pruského krále Johann Rudolf von Bischoffweder opakovaně vyslán do Vídně na jednání, jejichž výsledkem bylo přijetí vídeňské konvence (25. července 1791), na jejímž základě byla následně vydána tzv. Pilnická deklaráce (27. srpna 1791).¹⁰³

Pilnická deklaráce, za kterou stál císař Leopold II. a pruský král Fridrich Vilém II., znamenala zlom ve vztahu německých zemí k revoluční Francii. Nebyla podkladem pro konkrétní aktivní jednání německých mocností, nýbrž představovala společné prohlášení obou panovníků o zásadním odporu proti revoluci. Panovníci Pruska a Rakouska označili v deklaraci francouzského krále za svého „bratra“ a oznámili, že jeho osud je „*předmětem společného zájmu všech vládců Evropy*“, přičemž požadovali, aby francouzskému králi bylo co nejrychleji umožněno pokračovat v nerušeném monarchistickém vládnutí. Pro případ, že se tak nestane, prohlásili, že „*okamžitě zakročí nezbytnými silami*“, aby dosáhli navrženého cíle. Pilnická deklaráce vyvolala ve francouzském Zákonomárném shromáždění vlnu politického extremismu a posílila vliv těch, kteří prosazovali válku jako nástroj obnovy francouzské moci a šíření revoluce.¹⁰⁴

2.3.4 Vratké vztahy Němců a Francouzů

Leopold II. odmítal uvažovat o válce s Francií až do ledna 1792. Jeho víra, že mu umírněná politika vůči Francii pomůže vyhnout se konfliktu, se ukázala jako nereálná. Císař i jeho nejbližší poradci vážnost situace ve Francii od počátku podceňovali. Rakouský kancléř Kaunic o revoluci mluvil jako o „francouzském nesmyslu“ a považoval ho za lokální problém, do kterého nebyl důvod se vměšovat zvenčí. Leopold věřil, že přísná varování adresovaná revolucionářům postačí k tomu, aby byla situace uklidněna. Jeho veřejná prohlášení ale naopak rozdmýchávala radikální náladu v Paříži.¹⁰⁵

Tou dobou existovaly dva zásadní problémy mezi Říší a Francií. Zaprvé, Francouzi zkonfiskovali v letech 1789 a 1790 německý majetek v Alsasku, čímž porušili ujednání Vestfálského míru. Zadruhé, neblahý vliv na vzájemné vztahy

¹⁰³ Tamtéž, s. 250-251.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 251.

¹⁰⁵ WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 430, 565.

působily aktivity francouzských emigrantů v Německu.¹⁰⁶ Některá německá knížata chránila emigranty prchající před revolucí. To způsobilo růst nenávisti francouzských revolucionářů vůči německým zemím.¹⁰⁷ Stoupalo také napětí na německé straně, když francouzští „émigrés“ ze šlechtických kruhů dychtivě vyprávěli své příběhy o anarchii a bezpráví, kterého se revolucionáři dopouštěli. Po krátkém čase čítala komunita francouzských emigrantů v Německu (zejména v Porýní) kolem 20 000 lidí a začala se ozbrojovat a připravovat na pokus o svržení pařížských revolucionářů. Některá říšská knížata, mezi nimi falcbavorský kurfiřt Karel Theodor, si nepřála provokovat Francouze a snažila se, aby se emigrantské komunity nerozšiřovaly. Naopak od vládců církevních knížectví se Francouzům dostávalo značné pohostinnosti. Císař Leopold sympatie k emigrantům nesdílel a ve svých dědičných belgických územích je odmítl tolerovat. Zároveň se snažil přesvědčit ostatní kurfiřty, aby učinili totéž.¹⁰⁸

Na začátku roku 1792 již v Paříži převládala nálada, která volala po válce. Poslední kapkou pro dominantní frakce pařížských revolucionářů byl vzkaz kancléře Kaunice, kterým varoval před tvrdou reakcí evropských panovníků na případný útok Francie. Paříž odeslala do Vídně ultimátum, ve kterém požadovala, aby se císař zdržel všech dohod směřujících proti nezávislosti, suverenitě a svobodě Francie. Oficiální odpověď Leopolda II. ze 17. února 1792 pobouřené Francouze nezvládla utěšit. Přestože byl císař stále neochotný uvažovat o válce, uzavřel s Pruskem 7. února 1792 alianční dohodu.¹⁰⁹ Dotčené mocnosti si v ní vymezily své cíle. Mělo dojít k řadě vynucených územních změn v západní části Říše – spojenci se měli zmocnit Alsaska, přičemž by jedna jeho část připadla Rakousku a druhá Falci, která by následně byla donucena postoupit Jülich a Berg Prusku.¹¹⁰

Dne 1. března 1792 císař Leopold nečekaně zemřel. Nepřímým důsledkem této nešťastné události bylo to, že Francie 20. dubna 1792 vyhlásila válku pouze českému a uherskému králi a velkovévodovi rakouskému, neboť Leopoldův nástupce František byl zvolen římsko-německým císařem až v červenci téhož

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 565.

¹⁰⁷ ¹⁰⁷ WILSON, Peter H. *Heart of Europe: A History of the Holy Roman Empire* [online]. Cambridge: Harvard University Press, 2016. s. 306.

¹⁰⁸ WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 429, 567-568.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 568.

¹¹⁰ CLARK, Christopher M. *Prusko: vzestup a pád železného království*. Praha: Beta, 2008. s. 251.

roku. Svatá říše římská jako celek tak zůstala na válce zatím neúčastněna. Vyhlášení války Rakousku okamžitě přimělo Prusko k dodržení svých závazků ze smluv s Rakouskem a do konfliktu také vstoupilo.¹¹¹

2.3.5 Období války s revoluční Francií

Mladý čtyřadvacetiletý Habsburk František se dostal do nezáviděníhodné pozice. Byl synem Leopolda II. a jako takový zdědil habsburská panství a následně byl zvolen, stejně jako jeho otec, císařem Svaté říše římské národa německého v době, kdy se všechny staré pořádky začínaly hroutit. František II. nebyl tak zdatným panovníkem jako byl jeho otec. Ihned po nástupu na trůn byl postaven před nelehký úkol – vypořádat se s hrozbou, kterou představovala revoluční Francie.¹¹²

Přestože obě německé velmoci (Rakousko i Prusko) válku očekávaly, neučinily pro ni mnoho příprav a obecně zpočátku sílu Francouzů velmi podceňovaly. Z řad příslušníků rakouského ministerstva války se dokonce ozývalo, že „není třeba mobilizovat celou armádu, protože dva pluky maďarských husarů by snadno dokázaly rozehnat revolucionáře svými kopími“. Teprve v květnu 1792, měsíc po vyhlášení války Francouzi, byl vypracován plán pro společný vojenský postup Prusů a Rakušanů. Spojence také omezoval nedostatek finančních prostředků, a proto se obrátili na říšské stavy s žádostí o pomoc. Jejich výzvy vyslyšela pouze Mohuč a Hesensko-Kasselsko.¹¹³

Spojenci zpočátku nechtěli, aby se do války formálně zapojila Svatá říše římská, protože by je to omezovalo při vedení války a vypořádání se s jejím výsledkem.¹¹⁴ Domnívali se, že jim válka přinese snadné politické a územní zisky.¹¹⁵ Diskuse o tom, jak mají být vítězové kompenzováni, odhalila nedůvěru, která byla mezi Pruskem a Rakouskem stále přítomna, a značně zdržela a zkomplikovala vstup obou mocností do konfliktu. Rakouští ministři Cobenzl

¹¹¹ WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 568.

¹¹² BRYCE, James. *The Holy Roman Empire* [online]. 3rd ed. London: Macmillan and Co., 1871. s. 310.

¹¹³ WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 569.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 569.

¹¹⁵ STOLLBERG-RILINGER, Barbara. *The Holy Roman Empire: A Short History*. Princeton: Princeton University Press, 2018. s. 133.

a Spielmann se při ní opět pokoušeli oživit starou myšlenku výměny Rakouského Nizozemí za Bavorsko. Důsledkem jejich snažení ale bylo jen snížení císařovy autority v Říši a utvrzení Hannovera a Saska v jejich neutralitě.¹¹⁶

Přes počáteční neúspěch francouzské ofenzivy se spojenecké síly brzy dostaly do potíží. Pruský vévoda Karel Vilém Ferdinand Brunšvicko-Lüneburský, společný velitel spojeneckých vojsk, vydal 25. července 1792 neuvážený a ostrý manifest, ve kterém mimo jiné stálo následující:¹¹⁷

„Řečená Veličenstva prohlašují na své čestné slovo císaře a krále, že pokud zámek Tuileries bude vzat ztečí nebo do něj někdo vstoupí násilím, pokud se jejich Veličenstva král, královna a královská rodina stanou předmětem sebemenšího násilí a pokud nebude okamžitě zajištěno jejich bezpečí a svoboda, pak vykonají řádnou pomstu: město Paříž vydají vojenské exekuci a úplnému zničení a rebelové provinilí uvedenými zločiny budou potrestáni, jak zasluhují.“¹¹⁸

„Brunšvický manifest“ měl zřejmě jiný efekt, než si vévoda představoval. Radikální nálada v Paříži jím byla ještě více rozdmýchána a nové vojenské síly se do války hrnuly s ještě větším odhodláním.¹¹⁹ Nemístná horlivost, kterou se manifest prezentoval, v konečném důsledku způsobila bouře pařížských davů, které vedly až k zatčení krále, k vyhlášení republiky a k soudnímu procesu s Ludvíkem XVI. a jeho následné popravě v lednu 1793.¹²⁰

Pruská vojska pomalu postupovala do nitra Francie a dobyla Longwy a Verdun.¹²¹ Dne 20. září 1792 se setkala s posílněnou francouzskou armádou u Valmy a po několikahodinovém střetu ustoupila. Bitva u Valmy znamenala zlom. Uspíšila zánik monarchie ve Francii (22. září Národní konvent vyhlásil Francouzskou republiku) a motivovala Francouze ke dvěma dalším útokům na Říši. Francouzská armáda v říjnu dobyla Worms, Mohuč a Frankfurt a počátkem listopadu v rozhodující bitvě u Jemappes porazila Rakušany, kteří byli následně nuceni stáhnout se z Belgie až za Cáchy (za řeky Erft a Roer). Do zimy téhož roku byla pod francouzskou kontrolou velká část levého břehu Rýna. Po vojenských

¹¹⁶ WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 570.

¹¹⁷ CLARK, Christopher M. *Prusko: vzestup a pád železného království*. Praha: Beta, 2008. s. 252.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 252.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 252.

¹²⁰ WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 570.

¹²¹ Tamtéž, s. 570.

úspěších francouzský Národní konvent prohlásil prostřednictvím dekretů z 15. a 17. prosince, že „osvobodí“ veškeré země, které podlehnou francouzským armádám a majetek panovníků dotčených zemí přejde pod „ochranu republiky“. Myšlenka rozšíření území Francie na její „přirozené hranice“¹²² získávala stále více příznivců a posilovala argumenty pro formální anexi celého levého břehu Rýna. Agrese a rozpínavost Francouzské republiky společně se zprávou o popravě Ludvíka XVI. z 21. ledna 1793 nakonec zapříčinily vytvoření mezinárodní protifrancouzské koalice, která zahrnovala Rakousko, Prusko, Británii, Nizozemsko, Piemont a Španělsko.¹²³

Francouzská hrozba vyvolala mezi německými knížaty paniku a Svatá říše římská jako celek se tak začala více angažovat v záležitostech války. Říšský sněm, který František II. ještě před bitvou u Valmy bezúspěšně žádal o značnou finanční podporu, dal v listopadu 1793 souhlas k mobilizaci říšské vojenské síly pro obranné účely a k příspěvku čtyř milionů zlatých do operačního fondu (*Reichsoperationkasse*). Svatá říše římská národa německého nakonec vstoupila do války s Francií na základě usnesení Říšského sněmu z 22. března 1793, přičemž oficiálním cílem Říše měla být obnova práv německých knížat nad Alsaskem v souladu s Vestfálským mírem a snaha o odškodnění za válečné náklady. To ale ve skutečnosti znamenalo závazek Říše k zajištění náhrady pro Rakousko a Prusko.¹²⁴

Prusové, ač byli formálně členy koalice, nikdy neuvolnili pro účely války proti Francii větší množství svých zdrojů. Jejich pozornost se upírala směrem k Polsku. Politický stav v Polsku zůstával po prvním dělení i nadále nestabilní a Polsko muselo čelit tlaku a vměšování do vnitřních záležitostí od sousedních států. Když bylo Rusko zaměstnáno nákladnou válkou proti Osmanské říši, využili polští reformátoři příležitosti k prosazení změn politického systému. Polské království přijalo 3. května 1791 ústavu, kterou vytvořilo dědičnou monarchii a základ pro funkční ústřední vládu. Jak Fridrich Vilém II. tak carevna Kateřina II. nepřijali zprávu o politické obrodě Polska s přílišným nadšením. Prusové se obávali ztráty Západního Pruska na úkor početného a dobře

¹²² Až po „hranice, které vytyčila příroda“ – Alpy, Pyreneje, Atlantik a Rýn. Blíže viz: SAHLINS, Peter. *Natural Frontiers Revisited: France's Boundaries since the Seventeenth Century*. *The American Historical Review*. Oxford University Press, 1990. s. 1423.

¹²³ WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 571.

¹²⁴ Tamtéž, s. 572.

spravovaného Polska a Rusové nehodlali připustit, že by vyšla vniveč desetiletí jejich toxické zahraniční politiky. Obě strany se ve smlouvě z Petrohradu 23. ledna 1793 dohodly na další loupeži polského území. Prusko anektovalo významná města Gdaňsk a Toruň a bohatý pás území vyplňující mezeru mezi Slezskem a Východním Pruskem. Rusové se zmocnili území na východě země, které zabíralo téměř polovinu toho, co z Polska ještě zbývalo.¹²⁵

Zprávou o dělení Polska rozhořčené Rakousko se pod vedením nového kancléře Thuguta vzdalo jakýchkoliv dalších šancí na spolupráci s Pruskem a svou pozornost zaměřilo výlučně na válku s Francií. Na jaře a v létě 1793 Rakousko dosáhlo řady vojenských úspěchů a donutilo Francouze k vyklizení Bruselu. Prusko, které se dohodou s Ruskem zavázalo udržovat válku na západě, v červenci osvobodilo Mohuč. Poté, co zběhnul francouzský velitel Dumourieze, byl Thugut přesvědčen, že se francouzské vojenské síly začínají rozpadat.¹²⁶

Situace se změnila v září roku 1793, kdy se začaly projevovat reformy francouzského vojenského systému. S výjimkou rakouských a pruských vítězství na belgické hranici a středním Rýnu z počátku roku 1794 francouzská vojska v konfliktu dominovala. Koncem roku 1794 již Francouzská republika ovládala kromě Mohuče celý levý břeh Rýna. Říše nezvládala koordinovat obranu. Mobilizace lidí a prostředků, na které se usnesl Říšský sněm, byla pomalá a váhavá. Armáda Svaté říše římské (*Reichsarmee*) byla organizována podle říšských krajů a tradiční obranné mechanismy Říše nedokázaly rychle reagovat a spolupracovat na postupu, který navíc komplikovalo mocenské soupeření mezi Pruskem a Rakouskem. Západní kraje mobilizovaly své vlastní obranné síly, kontingenty ze středního Německa byly povětšinou přímo připojeny k rakouským nebo pruským silám a severní oblasti se účastnily obrany prostřednictvím hotovostních plateb, jejichž část šla do *Reichsoperationskasse* a část přímo do Rakouska a Pruska.¹²⁷ Naděje na změnu nefunkčního a těžkopádného systému byly zmařeny zejména tím, že se německé mocnosti odmítaly dohodnout na čemkoliv, co by mohlo omezit jejich vliv.¹²⁸ Rakouský kancléř Thugut představil v lednu 1794 na Říšském sněmu návrh na reformu říšských vojenských struktur.

¹²⁵ CLARK, Christopher M. *Prusko: vzestup a pád železného království*. Praha: Beta, 2008. s. 253.

¹²⁶ WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 573.

¹²⁷ Tamtéž, s. 573-574.

¹²⁸ WILSON, Peter H. *Studies in European History: The Holy Roman Empire 1495-1806*. 2nd ed. London: Palgrave Macmillan, 2011. s. 57.

Návrh byl ale odmítnut říšskými stavy, protože zahrnoval posílení ústřední moci císaře a jeho zmocnění k dispozici s vojáky a finančními prostředky bez říšských krajů a knížat jako prostředníků.¹²⁹ Knížata se obávala, že by Rakousko po skončení války mohlo jednoduše anektovat Bavorsko a s ním i zbytek jižního Německa.¹³⁰

Prusko nebylo schopné skloubit vedení války na západě s kontrolováním situace na nově nabytém polském území, a tak v říjnu 1793 oznámilo, že si nemůže dovolit plnit své závazky vůči Říši v souvislosti s válkou proti Francii, a proto bude nadále přispívat méně. S řešením problému přišla Británie s Nizozemskem v dubnu 1794. Tyto koaliční státy přistoupily k úhradě nákladů na udržení pruské armády výměnou za právo určovat rozmístění těchto sil a nárokovat si dobytá území. Ani doplnění pruské armády však nedokázalo odvrátit sérii drtivých porážek. Francouzská vojska v lednu 1795 dobyla celý levý břeh Rýna a také Nizozemí, z kterého Francouzi vytvořili svou satelitní republiku (Batávská republika).¹³¹

Pod vedením Tadeuzse Kościuszka došlo v březnu 1794 na odděleném polském území k povstání proti okupantům. Přestože bylo vedeno primárně proti Rusům, poskytnulo i ostatním mocnostem příležitost k třetímu, tentokrát konečnému dělení Polska. Jako první se povstání pokusili potlačit Prusové s vidinou nároku na další polské území. Jelikož se ale značná část pruské vojenské síly nacházela na západě, nedokázalo Prusko povstalce porazit a bylo nuceno požádat Rusko o pomoc. Příležitosti se chopilo také Rakousko a zapojilo se do bojů proti vojákům Tadeuzse Kościuszka, který statečně odrazil síly tří mocností dlouhých osm měsíců. Povstání bylo potlačeno 10. října 1794. Rusko, Prusko a Rakousko po dlouhém a horlivém vyjednávání uzavřelo 24. října 1795 dohodu o trojstranném dělení Polska, které tak zmizelo z mapy.¹³²

Prusko v důsledku dělení Polska přišlo k novým územím o rozloze více než 300 000 km² s téměř třemi a půl miliony obyvatel. Finančně bylo na pokraji bankrotu a stál před ním nelehký úkol – začlenit nově nabytá území do pruského administrativního systému. Při současném vedení války na západě se tento úkol

¹²⁹ WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 574.

¹³⁰ Tamtéž, s. 575.

¹³¹ Tamtéž, s. 576.

¹³² CLARK, Christopher M. *Prusko: vzestup a pád železného království*. Praha: Beta, 2008. s. 253.

zdál neuskutečnitelným, a tak se Berlín začal přiklánět k odchodu z koalice proti Francii.¹³³ K tomu skutečně došlo v listopadu 1794, přičemž Prusko uzavřelo s Francií příměří. Ihned poté se rozběhly práce na nové mírové smlouvě. Formálně bylo nepřátelství mezi Pruským královstvím a Francouzskou republikou ukončeno 5. dubna 1795 Basilejským mírem. Bylo dohodnuto, že se Francie stáhne ze všech území na pravém břehu Rýna a do dosažení všeobecného míru s Říší si ponechá levý břeh včetně pruských vévodství Kleve a Obergeldern a knížectví Moers. Tajná a závěrečná ustanovení Basilejského míru slibovala, že v případě potvrzení francouzského vlastnictví těchto zemí dostane Prusko kompenzace v podobě sekularizovaných církevních pozemků.¹³⁴ Součástí Basilejského míru bylo ujednání, kterým se obě země zavázaly k udržování neutrality v severním Německu, což Prusku umožňovalo rozšiřovat svůj vliv do menších států neutrální zóny. Pruský ministr zahraničí Haugwitz nedlouho poté přiměl mnoho severoněmeckých států (včetně Hannovera), aby se připojily k pruskému systému neutrality, a tím se zprostily povinnosti hájit Svatou říši římskou.¹³⁵ Říše byla tímto rozdělena v úrovni řeky Mohan na neutrální sever a jih, kde uplatňovalo svůj vliv Rakousko.¹³⁶

Zatímco severní Německo zůstalo po následujících deset let v míru a stabilitě, na jih se přeneslo těžiště veškerých bojů a utrpení. Ta část Svaté říše římské, která zatím ještě zajišťovala její obranu, se nacházela v zoufalé finanční situaci a neodvrátila to ani Británie, která v letech 1795 a 1797 poskytla Říši vysoké úvěry. Roku 1796 uzavřelo Bádensko a Württembersko čelící tlaku plně zreformované francouzské revoluční armády separátní příměří s Francií. Smlouvy byly sice nedlouho poté zrušeny pro další zapojení obou států do války, přesto je však Rakušané dále považovali za nepřátele. Mezi lety 1796 a 1797 měli Rakušané obrovské potíže, když v Itálii čelili ofenzivám armád, které již vedl onen Napoleon Bonaparte. Napoleon dokázal rakouská vojska zatlačit téměř až k Vídni, což v hlavním městě Habsburské monarchie vyvolalo paniku. Thugutovi tak nezbyvalo nic než vyjednat mír s Francií. V Leobenu 18. dubna 1797 byl

¹³³ Tamtéž, s. 256.

¹³⁴ WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 577.

¹³⁵ CLARK, Christopher M. *Prusko: vzestup a pád železného království*. Praha: Beta, 2008. s. 256.

¹³⁶ STOLLBERG-RILINGER, Barbara. *The Holy Roman Empire: A Short History*. Princeton: Princeton University Press, 2018. s. 134.

dohodnut předběžný mír a finální mírová smlouva byla sjednána v Campo Formio 17. a 18. října 1797.¹³⁷

2.3.5.1 Mírové smlouvy z Campo Formio a Lunéville

František II. mírovou smlouvu z Campo Formio nepodepsal jako císař Svaté říše římské, ale jako král uherský a český. Smlouva představovala zásah do celistvosti Svaté říše římské a svou protiústavností se podobala Basilejskému míru.¹³⁸ Rakousko bylo nuceno směnít Lombardii za Benátsko a na základě závěrečných a tajných článků smlouvy uznalo územní zisky Francie na levém břehu Rýna. Kompenzace za ztráty habsburských držav ve Falci mělo Rakousko dosáhnout nabytím nových území v Říši – Salzburg, Berchtesgaden, Innská čtvrť.¹³⁹ Říšský sněm přesto vyslal na mírovou konferenci do bádenského Rastattu delegaci, která měla sjednat formální mír mezi Francií a celou Říší, přičemž měla usilovat o zachování celistvosti Říše. Účel konference v Rastattu ale naplněn nebyl. K vypracování mírové smlouvy nedošlo, neboť dříve, než konference dospěla k závěru, vypukla nová válka (válka druhé koalice, 1799-1801). Jediným, na čem se vyslanci stihli usnést, bylo potvrzení řeky Rýn jakožto hranice mezi Říší a Francií.¹⁴⁰

Hlavními členy druhé protifrancouzské koalice byli Rakousko, Británie, Rusko, Turecko, Portugalsko. Prusko nadále setrvalo v neutralitě.¹⁴¹ Francie se dostala do vnitropolitické krize, což přimělo koaliční státy ke chvilkovému optimismu. Francouzské porážky v Egyptě a východním Středomoří situaci uvnitř Francie ještě zhoršily, až nakonec v listopadu 1799 došlo k převratu, na jehož konci stanul Napoleon Bonaparte v čele konzulátu, a získal tak nejvyšší moc ve státě. První konzul rychle vrátil koaliční mocnosti zpět na zem a započal sérii francouzských vojenských úspěchů. Finančně zruinované Rakousko utrpělo porážky u italského Marenga (červen 1800) a u Hohenlindenu nedaleko Mnichova

¹³⁷ WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 578-579.

¹³⁸ STOLLBERG-RILINGER, Barbara. *The Holy Roman Empire: A Short History*. Princeton: Princeton University Press, 2018. s. 134-135.

¹³⁹ WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 579.

¹⁴⁰ STOLLBERG-RILINGER, Barbara. *The Holy Roman Empire: A Short History*. Princeton: Princeton University Press, 2018. s. 135.

¹⁴¹ BRÄUTIGAM, Robert. *Der Reichsdeputationshauptschluss von 1803* [online]. Augsburg: GRIN Verlag, 2009. s. 7.

(prosinec 1800). Vídni nezbývalo nic jiného, než požádat o mír a souhlasit s podmínkami, které byly stanoveny mírem z Campo Formio. Dne 9. února 1801 byl uzavřen tzv. Lunévillský mír.¹⁴²

V mnoha ohledech byl obsah mírové smlouvy z Lunéville shodný s mírem z Campo Formio.¹⁴³ V ustanovení článku VI. stálo, že císař a král (jak vlastním jménem, tak jménem Svaté říše římské) souhlasí s tím, aby byla nadále Francouzská republika plným a suverénním vlastníkem veškerých panství a majetku na levém břehu řeky Rýn. V souladu s výsledkem konference z Rastattu císař potvrdil, že Rýn tvoří hranici mezi Říší a Francií od místa, kde opouští švýcarské území, do místa, kde se setkává s hranicemi Batávské republiky (Nizozemí). Francouzská republika se tím formálně zřekla všech zadržovaných území na východ od Rýna a zavázala se navrátit původním pánům místa Düsseldorf, Ehrenbreitstein, Philippsburg, pevnost Cassel a další pevnosti na pravém břehu Rýna naproti městu Mohuč. Článek VII. upravoval důsledky vyvlastnění říšských knížat. Stanovil, že knížata, která přišla o půdu v souvislosti s postoupením levého břehu Rýna Francii, budou odškodněna územím, které bude odebráno z „*luna*“ Říše. Zároveň smlouva blíže nespecifikovala, jakým způsobem má ke kompenzacím za ztracená území dojít a tuto otázku nechala otevřenou.¹⁴⁴ Na základě Lunévillského míru navíc muselo Rakousko přijmout výměnu Belgie, Milána, regionu Breisgau a nástupnického práva v Toskánsku za Benátsko, Istrii a Dalmácii.¹⁴⁵ Svatá říše římská se také musela vzdát jurisdikce nad severní Itálií.¹⁴⁶

3 Zánik Svaté říše římské národa německého

3.1 Říše po míru z Lunéville

Uzavření Lunévillského míru v Německu rozpoutalo diskusi o budoucí podobě Svaté říše římské národa německého. Předmětem diskuse již byla i možnost, že by jako kompenzace vyvlastněným knížatům měl sloužit církevní

¹⁴² WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 580-581.

¹⁴³ VALEŠ, Václav. *Bavorské dějiny státu a práva*. Brno: Tribun EU, 2016. s. 157.

¹⁴⁴ KIESSLING, Rolf a Anton SCHMID, ed. *Die Bayerische Staatlichkeit: Abt. III: Bayern im 19. und 20. Jahrhundert, Bd. 2*. München: Beck, 1976. s. 25.

¹⁴⁵ BRÄUTIGAM, Robert. *Der Reichsdeputationshauptschluss von 1803* [online]. Augsburg: GRIN Verlag, 2009. s. 7.

¹⁴⁶ WILSON, Peter H. *Studies in European History: The Holy Roman Empire 1495-1806*. 2nd ed. London: Palgrave Macmillan, 2011. s. 58.

majetek.¹⁴⁷ V Říši převládal názor, že by se stará struktura Říše měla přizpůsobit novým poměrům, ale za každou cenu by měla Říše dále existovat. To však nic neměnilo na tom, že si německá veřejnost nemohla být jista vůbec ničím. Největší otazník visel nad samotným Napoleonem a jeho záměry s Říší. Jeho představa o osudu Svaté říše římské se v průběhu let vyvíjela. Ještě v květnu 1797 počítal s její další existencí.¹⁴⁸ Snaha Františka II. z konce 18. století o zachránění starého režimu v Říši se setkala s nelibostí mnoha Francouzů, a tak Napoleon nepovažoval za rozumné zachovat politický odkaz staré Říše. Jeho záměrem bylo spíše Říši přepracovat tak, aby již pro Francii nepředstavovala hrozbu. V duchu zásady „rozděl a panuj“ chtěl Říši rozčlenit na tři části. Sever Německa měl být pruský, jihoněmecké státy na pravém břehu Rýna měly tvořit oblast kontrolovanou Francií a Rakousko se svou sférou vlivu v Čechách a v Maďarsku mělo ovládat jihovýchod.¹⁴⁹ Jeho názor se však do roku 1806 proměnil, a nakonec se přiklonil k rozpuštění Říše. Mnozí v Říši se rovněž domnívali, že se sám chce stát římsko-německým císařem a být tak „novým Karlem Velikým“. Ve skutečnosti však nejsou žádné důkazy, které by dokládaly takový jeho záměr.¹⁵⁰

Říšský sněm smlouvu z Lunéville ratifikoval v dubnu 1801. Smlouva předpokládala součinnost říšských stavů při vypracovávání kompenzačního plánu, ale nikdo nechtěl přijmout výhradní odpovědnost za velkou reorganizaci Říše. Nalezením způsobu, jakým mají být kompenzace vyřešeny, byla nakonec pověřena zvláštní říšská deputace.¹⁵¹ Její činnost měla respektovat základní cíl – zachování Svaté říše římské národa německého. Měla se skládat ze zástupců Rakouska, Pruska, Mohuče, Saska, Falc-Bavorska, Württemberska a Hesenska-Kasselska a vysokého mistra Řádu německých rytířů. Faktickým arbitrem

¹⁴⁷ BRÄUTIGAM, Robert. *Der Reichsdeputationshauptschluss von 1803* [online]. Augsburg: GRIN Verlag, 2009. s. 7.

¹⁴⁸ WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 615-617.

¹⁴⁹ BRÄUTIGAM, Robert. *Der Reichsdeputationshauptschluss von 1803* [online]. Augsburg: GRIN Verlag, 2009. s. 8.

¹⁵⁰ WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 617.

¹⁵¹ VALEŠ, Václav. *Bavorské dějiny státu a práva*. Brno: Tribun EU, 2016. s. 157.

německých záležitostí ale byla Francie, byť při jednání deputace vystupovala pouze jako „prostředník“.¹⁵²

Osud Svaté říše římské ovlivňovaly mimo jiné i rusko-francouzské vztahy. Ruský velvyslanec v Berlíně Nikita Petrovič Panin chtěl navázat spojení s Francií, aby tak zlepšil pozici Ruska v Evropě. Oba státy tak 10. října 1801 uzavřely tajnou úmluvu. Z větší části se týkala politiky ve středomořské oblasti, ale tři články upravovaly otázku Říše. Rusko si úmluvou zajistilo podíl na právu rozdělovat kompenzace říšským knížatům. Přednostního zacházení se tak dostalo Falc-Bavorsku a Württembersku,¹⁵³ neboť caru Alexandrovi záleželo na prospěchu jeho německých příbuzných z těchto zemí.¹⁵⁴

Přestože vypracováním kompenzačního plánu byla pověřena zvláštní říšská deputace, začali zástupci Pruska, Württemberska, Falc-Bavorska a Bádenska vyjednávat přímo s Paříží, aby pro své státy zajistili výhodnější podmínky přerozdělení. V Paříži se tak rozběhl „*obchod s německými diecézemi, opatstvími a svobodnými říšskými městy*“, ze kterého profitoval zejména francouzský ministr zahraničí Talleyrand, jemuž se plnily kapsy penězi z úplatků od německých knížat. Výsledkem vyjednávání byly smlouvy, kterými si dotyčná knížata zajistila rozšíření svých území. Na základě těchto smluv sestavila Francie s Ruskem vlastní návrh kompenzačního plánu, který zástupci obou zemí podepsali v Paříži 3. června 1802. Francouzský vyslanec Comte de Larofest a zástupce Ruska Karl Heinrich von Bühler tak mohli 18. srpna 1802 předat Říšskému sněmu v Řezně svůj návrh a zvláštní říšská deputace podle něj začala sestavovat finální dokument.¹⁵⁵ Rakousko poté ještě usilovalo o navýšení náhrad pro Habsburky a proběhlo tak další kolo vyjednávání, tentokrát pouze mezi Rakouskem a Francií. Když byla Pařížskou úmluvou ze dne 26. prosince 1802 vyřešena i tato poslední otázka, nebránilo nic zvláštní říšské deputaci v předložení své závěrečné zprávy

¹⁵² WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 619.

¹⁵³ BRÄUTIGAM, Robert. *Der Reichsdeputationshauptschluss von 1803* [online]. Augsburg: GRIN Verlag, 2009. s. 9.

¹⁵⁴ WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 620.

¹⁵⁵ BRÄUTIGAM, Robert. *Der Reichsdeputationshauptschluss von 1803* [online]. Augsburg: GRIN Verlag, 2009. s. 9-10.

Říšskému sněmu.¹⁵⁶ *Der Reichsdeputationshauptschluss* (Hlavní usnesení mimořádné říšské deputace, dále zejména „RDHS“) byl zveřejněn v Řezně 25. února 1803.¹⁵⁷ Říšský sněm jej bez pozměňovacích návrhů schválil 24. března 1802. Císař František II. dokument podepsal 28. dubna 1803¹⁵⁸

3.1.1 Der Reichsdeputationshauptschluss

Kompenzační plán, který Říšský sněm schválil měl jen málo společného s jeho původním účelem. Nejednalo se toliko o uspokojení říšských knížat poškozených zábohem levého břehu Rýna, jako o rozsáhlé vyvlastnění církevního majetku – sekularizaci.¹⁵⁹ Všechny diskuse a tajné dohody předcházející vyhlášení závěrečné zprávy zvláštní říšské deputace zapříčinily odklon od myšlenky, že by míra náhrady měla vycházet z výše ztrát. Bádensku bylo kompenzacemi přiznáno sedmkrát větší území, než ztratilo odtržením levého břehu Rýna. Prusko dostalo území pětkrát a Württembersko čtyřikrát rozsáhlejší. Hannoversku připadlo biskupství Osnabrück, přestože žádné územní ztráty neutrpělo. RDHS znamenal nejrozsáhlejší přerozdělení majetku v dosavadních německých dějinách. Výsledkem byl zánik, až na výjimky, všech církevních panství a svobodných říšských měst. Zhruba 73 000 km² církevního území s přibližně 2,36 miliony obyvatel mělo po březnu 1803 nového vlastníka.¹⁶⁰

Prusko rozšířilo své území o oblasti Münsteru, Paderbornu a území kolem měst Rothenburg, Ansbach a Bayreuth. Rozrostlo se tak směrem na západ. Rakousku RDHS přiznal Trento a Brixen a sekundogenituru (dědické právo druhorozeného potomka) pro knížecí arcibiskupství Salcburk, Eichstätt, Istrii a Dalmácii. Falc-Bavorsko se rozrostlo na západ a jihovýchod nabytím všech držav patřících do biskupství Würzburg, Bamberg, Aschaffenburg, Augsburg a Pasov.¹⁶¹ Naopak malá knížectví na přerozdělení trčila. Například malé rody

¹⁵⁶ WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 620.

¹⁵⁷ WILSON, Peter H. *Studies in European History: The Holy Roman Empire 1495-1806*. 2nd ed. London: Palgrave Macmillan, 2011. s. 58.

¹⁵⁸ VALEŠ, Václav. *Bavorské dějiny státního práva církevního: (od počátků křesťanství do roku 1945)*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2018. s. 91.

¹⁵⁹ BRÄUTIGAM, Robert. *Der Reichsdeputationshauptschluss von 1803* [online]. Augsburg: GRIN Verlag, 2009. s. 11.

¹⁶⁰ WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 620-621.

¹⁶¹ BRÄUTIGAM, Robert. *Der Reichsdeputationshauptschluss von 1803* [online]. Augsburg: GRIN Verlag, 2009. s. 10.

jako Quadtové nebo Bertzenheimové ztratily mnohem rozsáhlejší území, než jim byla přiznána na kompenzacích.¹⁶²

Pro říšské církevní instituce byl RDHS likvidační. Zaniklo 44 říšských opatství, 19 říšských biskupství, dvě arcibiskupství a s nimi zároveň i titul kurfiřta (trevírský a kolínský).¹⁶³ Z církevních území se zachovalo arcibiskupství Mohuč, jehož sídlo bylo na základě § 25 RDHS přeloženo do Řezna. Mohučské arcibiskupství nově zahrnovalo také knížectví Aschaffenburg a Řezno a bývalé svobodné říšské město Wetzlar. Zároveň ustanovení § 25 RDHS stanovilo, že úřad mohučského arcibiskupa bude „na věčnost spojen“ s postavením kurfiřta, říšského arcikancléře, primase a metropolity celého Německa.¹⁶⁴ Kromě Mohuče už ze všech ostatních církevních území velkou reorganizací Říše přežily jen Řád německých rytířů a Řád maltézských rytířů.¹⁶⁵ Sekularizace postihla také všechny feudální državy církevních právnických osob.¹⁶⁶ Podle ustanovení § 34 RDHS byla veškerá panství katedrálních kapitul ex lege prohlášena za biskupský majetek, a tím pádem sdílela stejný osud jako samotná biskupství, tedy připojení ke světským knížectvím. Také veškeré věci z opatství a klášterů byly ponechány volnému nakládání světským knížatům, na která opatství a kláštery přešly (§ 35 RDHS). Existovalo však omezení pro sekularizaci klášterů. Zatímco mužské kláštery mohla knížata rušit dle libosti, k rozpuštění uzavřeného ženského kláštera byl nutný souhlas příslušného diecézního biskupa (§ 42 RDHS). Pokud nestanovil mír z Lunéville nebo separátní smlouvy s Francií jinak, byli noví zeměpáni povinni převzít a uspokojit veškeré dluhy a závazky spojené s nově nabytým majetkem (§ 38 RDHS).¹⁶⁷

Pro představu, jenom ve Falc-Bavorsku bylo od roku 1803 uzavřeno přibližně 400 klášterů. K sekularizaci falc-bavorského církevního majetku docházelo již od roku 1801. Bavorský šlechtic a nejbližší spolupracovník kurfiřta

¹⁶² WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 621.

¹⁶³ VALEŠ, Václav. *Bavorské dějiny státního práva církevního: (od počátků křesťanství do roku 1945)*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2018. s. 92.

¹⁶⁴ KIESSLING, Rolf a Anton SCHMID, ed. *Die Bayerische Staatlichkeit: Abt. III: Bayern im 19. und 20. Jahrhundert, Bd. 2*. München: Beck, 1976. s. 29.

¹⁶⁵ WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 620.

¹⁶⁶ VALEŠ, Václav. *Bavorské dějiny státního práva církevního: (od počátků křesťanství do roku 1945)*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2018. s. 93.

¹⁶⁷ KIESSLING, Rolf a Anton SCHMID, ed. *Die Bayerische Staatlichkeit: Abt. III: Bayern im 19. und 20. Jahrhundert, Bd. 2*. München: Beck, 1976. s. 30.

Maxmiliana IV. Josefa Montgelas tehdy prosadil zrušení 90 klášterů žebravých řádů a 73 dalších soukromých klášterů, aby stabilizoval stav státních financí.¹⁶⁸ Církevní knížectví a jiné církevní instituce, které mnohdy fungovaly několik set let, začaly jedna po druhé mizet z mapy a nezmohly se ani k symbolickému odporu nebo jakémukoliv projevu nesouhlasu. Václav Valeš jako výstižný příklad uvádí obsazení freisinského biskupství, pruhu území nedaleko Mnichova. Dne 23. srpna 1802 tam napochodovala osobní garda falc-bavorského korunního prince Ludvíka, která čítala pouhých 56 mužů. Do tří dnů byla ve Freisingu hladce a bez protestů místních zavedena světská správa. Stejný scénář se opakoval i na jiných místech.¹⁶⁹

Další „obětí“ reorganizace Svaté říše římské národa německého se stala svobodná říšská města. V souladu s § 27 RDHS říšských měst zůstalo jen šest. Byly jimi Augsburg, Lübeck, Norimberk, Frankfurt, Brémy a Hamburk. Všech 41 ostatních říšských měst ztratilo status městského státu a bylo přiděleno k některému z knížectví jako náhrada za jejich vyvlastněná území.¹⁷⁰ Proces zániku suverenity říšských stavů (měst) na úkor jiných říšských subjektů je nazýván pojmem „mediatizace“.¹⁷¹

Změnila se i samotná vnitropolitická struktura a práva poddaných. Zanikla dvě církevní kurfiřtství (trevírské a kolínské) a místo nich vznikla čtyři nová. Panovníci Württemberska, Hesenska-Kasselska, Bádenska a Salcburku nově disponovali právem volit dalšího císaře. K uplatnění tohoto práva již ale nedostali příležitost, neboť po Františkovi II. žádný další císař neusednul na trůn a Svatá říše římská se zhroutila o tři roky později. Podrobně upravena byla také finanční odškodnění bývalých knížat, kurfiřtů a jejich správců, kteří ztratili své pozice, jakož i přesné pokyny pro vyrovnání dluhů, které vznikly říšským krajům v důsledku války. Konečně RDHS potvrdil svobodu náboženského vyznání říšských poddaných, která neměla být ohrožena ani případnou změnou panovníka.¹⁷²

¹⁶⁸ BRÄUTIGAM, Robert. *Der Reichsdeputationshauptschluss von 1803* [online]. Augsburg: GRIN Verlag, 2009. s. 12-13.

¹⁶⁹ VALEŠ, Václav. *Bavorské dějiny státního práva církevního: (od počátků křesťanství do roku 1945)*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2018. s. 92.

¹⁷⁰ KIESSLING, Rolf a Anton SCHMID, ed. *Die Bayerische Staatlichkeit: Abt. III: Bayern im 19. und 20. Jahrhundert, Bd. 2*. München: Beck, 1976. s. 29.

¹⁷¹ Mediatizace. *Encyklopedie CoJeCo.cz* [online]. Brno: CoJeCo.cz, 25. 3. 2008 [cit. 2022-03-27].

¹⁷² WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 621-622.

3.2 Transformace Říše a poslední pokusy o reformu

Provedení RDHS do praxe nebylo zrovna hladké. Reorganizace říšského území z roku 1803 vyvolala mnoho právních sporů. Některá ustanovení upravující nové územní uspořádání se zase stala obsolentními a nebyla nikdy vykonána v důsledku následných územních změn z období od roku 1805. Například deset z patnácti bývalých říšských měst ve Švábsku bylo později převedeno na jiného majitele, než kterého jim přidělil RDHS. Hrubé rysy toho, co po sobě RDHS zanechal, však zůstaly zachovány a značně ovlivnily podobu Svaté říše římské národa německého v jejích posledních letech.¹⁷³

Zmizel katolický charakter Říše. Německá katolická církev přestala hrát roli v říšském ústavním systému. Zanikla také většina katolických univerzit a byly zrušeny tisíce klášterů. Rozpadly se i všechny staré diecéze v důsledku sesazení duchovních knížat. Vztahy Svaté říše římské s Vatikánem byly v žalostném stavu. Říšský metropolita, primas, arcikancelér a mohučský arcibiskup v jedné osobě, Karel Theodor von Dalberg, se snažil sjednat u papeže nový konkordát, ale jeho úsilí bylo marné. Nové diecézní struktury v Německu byly vytvořeny až za dlouhé dvě dekády, v roce 1825. Všechno zlé je ale zpravidla k něčemu dobré, a tak se i v tomto případě vyskytla řada pozitiv. Tím, že přišla německá církev o své politické funkce, půdu i bohatství, ztratila dominantní postavení v Říši. Německý protestantismus i katolicismus rychle změnil své podoby. Šlechtická duchovní elita se stáhla ze scény, přičemž pobírala důchody, které stanovil RDHS. Jejich místo převzali převážně nearistokratičtí duchovní, kteří měli blíže k Římu a křesťanským ideálům obecně. Zároveň redukce církevních institucí a zprerthání církevní struktury podpořilo německý lid v častějším vyznávání víry v neorganizované lidové podobě. V důsledku změn, které přinesl RDHS, se církev přiblížila obyčejným lidem. Proměněná německá církev se tak těšila mnohem větší oblibě obyvatel. Byl položen základ pro silnou církev, která byla schopna čelit politickým a společenským výzvám, které přineslo následující století.¹⁷⁴

Přerozdělením říšských statků získala kompenzovaná knížata v mnoha případech kromě majetku také značné dluhy. Správní orgány některých státních útvarů se tak musely vůbec poprvé potýkat s konsolidací a správou státního dluhu. Za zmínku stojí také skutečnost, že některá knížectví (Falc-Bavorsko, Bádensko

¹⁷³ Tamtéž, s. 623.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 623-624.

nebo Hesensko-Darmstadtsko) se rozrostla o území s vysokým počtem poddaných, kteří se hlásili k jinému náboženskému vyznání. Taková knížectví se s tím musela vypořádat změnou legislativy a často i systému správy. Další problém představovalo zrušení katolických univerzit, pročež se vyskytla naléhavá potřeba otevření nových vysokých škol. Všechny tyto potíže v jednotlivých knížectvích volaly po reformách, ke kterým v průběhu zhruba deseti let od RDHS opravdu docházelo. Odborníci a ministři ze všech koutů Německa jich vypracovali a uskutečnili celou řadu a vytvořili tak základ německého státního zřízení devatenáctého století. Modernizace se dotkla i oblastí, které si zachovaly svoje rigidní struktury ještě z dob středověku. Nejzřetelnější proměnou prošlo Prusko, jehož reformy, které odstartovaly roku 1806, se dotkly téměř všech oblastí státní správy. Značně se změnilo také Falc-Bavorsko, Bádensko a Württembersko.¹⁷⁵

Naléhavá potřeba reform se týkala také Říše jako celku a jejích jednotlivých institucí. Ač RDHS obsahoval podrobnou úpravu majetkových poměrů týkajících se říšských území, spousta pro Říši nesmírně důležitých otázek zůstalo otevřených. Bylo potřeba zakomponovat nově vzniklé poměry do životaschopných struktur. Nebylo vyřešeno zastoupení nových území na Říšském sněmu. Říšské kraje volaly po rekonstrukci. Vnitřní organizace a finanční zabezpečení Říšského komorního soudu bylo značně nevyhovující. Přes rozsáhlé změny Říše se ukázalo, že zreformovat staré říšské instituce nebude o nic jednodušším úkolem, než tomu bylo v předchozích staletích. Jak už tomu bylo ve Svaté říši římské národa německého zvykem, všechny pokusy o reorganizaci říšských krajů, prosazení nového legislativního procesu Říšského sněmu nebo reformu činnosti říšských soudů narazily na obstrukce říšských knížat.¹⁷⁶

Nová podoba sboru kurfiřtů neznamenal výraznější obtíže. Nyní se skládal z deseti voličů. Většina šesti z nich byli protestanti a někteří se tak domnívali, že by to mohlo znamenat konec Habsburků na císařském trůně. Ve skutečnosti to ale nebylo jednoznačné. Habsburkové také posílili, neboť od RDHS disponovali dvěma kurfiřtskými hlasy (Čechy a Salcbursko). Protestantská část kurfiřtů navíc nebyla jednotná a mezi osmi nehabsburskými kurfiřty panovala

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 626-627.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 628.

vzájemná rivalita. Bylo například velice nepravděpodobné, že by voliči z Hannoveru nebo Saska odevzdali svůj hlas ve prospěch pruského kandidáta.¹⁷⁷

Na rozdíl od kurfiřtského sboru, jehož podoba byla jednoznačná, se vyskytly problémy při zavedení změněných poměrů do personálního složení Říšského sněmu. Ve starém Říšském sněmu měli katolíci většinu (53 proti 45 protestantským zástupcům). To se ale změnilo s oddělením levobřežních území od Říše a sekularizací církevních knížectví. Nově tak převládali zástupci z protestantských zemí a z 82 možných hlasů jich pouze 29 připadalo zástupcům z katolických zemí. Změnil se také počet hlasů, na které se mohl spolehnout císař. Svou podporu mohl očekávat pouze od 20 až 22 zástupců. Absolutní většinu ve sněmu (45) poprvé tvořily hlasy zástupců z kurfiřtských zemí. RDHS předpokládal převzetí hlasů zaniklých územních celků jejich novými vládci a zároveň vznik nových hlasů pro ostatní. I tak by ale převládala většina protestantů (78 ku 53) a kurfiřti by kontrolovali 78 z 131 hlasů, přičemž císař by měl podporu jen zhruba 40 z nich, protože Falc-Bavorsko by s největší pravděpodobností vždy hlasovalo proti císaři. Napětí, které plynulo z konfesního rozdělení Říše, ustoupilo do pozadí, ale byl tím oslaben i vliv a moc císaře. Ten se již nemohl spolehnout na hlasy od zástupců katolických zemí a ostatně ani říšských měst. Zastoupení říšských obyvatel bylo navíc nespravedlivé a neodpovídalo skutečným poměrům. Na přelomu 18. a 19. století se totiž většina obyvatel Svaté říše římské hlásila ke katolictví (58 %), zatímco jen 41 % obyvatelstva vyznávalo protestantství a zbylé jedno procento připadalo ostatním vyznáním.¹⁷⁸

Představitelé Rakouska se pokusili pro ně nepříznivou situaci zvrátit ve svůj prospěch. Navrhovali zrušení bývalých církevních hlasů, které připadly převážně protestantským zemím, nebo vytvoření nových hlasů pro katolíky. Knížata a kurfiřti nebyli ochotni vzdát se těchto hlasů a odůvodňovali to tvrzením, že hlasy získali zákonnou cestou. Rakouské snahy se neseťkaly s úspěchem a císař František II. sáhnul po neobvyklém řešení. Odmítl ratifikovat tu část RDHS, která tuto problematiku upravovala. Císařovo odmítnutí vyvolalo diskusi v říšských nejvyšších kruzích, která se zastavila až v dubnu 1804, kdy Napoleon prostřednictvím francouzského vyslance na Říšském sněmu prohlásil, že nikdo

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 628-629.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 629.

v tomto směru nemá podniknout žádné kroky, dokud Francie nepředloží kompromisní návrh.¹⁷⁹

Císař, poněkud zpátečnický, stále pohlížel na Říši jako na tradiční hierarchický systém, v němž se římsko-německý panovník mohl opřít o podporu svých klientských zemí a loajálních nižších území. Naopak kurfiřti a knížata uvažovali o Říši spíše jako o federativním celku, přičemž nebyli ochotni uznávat císařovu autoritu, stejně jako ideál rovného postavení malých knížectví v kolektivu říšských zemí. Státy jako bylo Falc-Bavorsko, Württembersko a Bádensko se po reorganizaci netajily svými ambicemi. V letech 1803 a 1804 byly sice v počáteční fázi svých pokusů o konsolidaci a prosazení, ale už tehdy bylo jisté, že jim říšská vládní struktura brzy přestane vyhovovat a budou volat po systému, který by je zprostil vnějších zásahů. Přestože k císařské autoritě chovaly nenávisť, ani jeden z nich si zatím nepřál z Říše vystoupit, nebo být svědkem jejího zániku.¹⁸⁰

Právě Falc-Bavorsko, Württembersko a Hesensko-Kasselsko se rozhodly nerespektovat výsledek říšské reorganizace a vyvíjely snahu o převzetí panství říšských rytířů, ačkoliv RDHS výslovně přiznal pokračování jejich nezávislosti a suverenity. Území rytířských řádů tak byla vystavena tlakům vojenských operací zmíněných států. To způsobilo celou řadu protestů a také stížností adresovaných Říšské dvorní radě. Císař František II. v lednu 1804 reagoval dekretem, kterým nařídil navrácení všech území, která byla nezákonně okupovaná. Rovněž zmocnil čtyři státy (Rakousko, Mohuč, Sasko a Bádensko) k výkonu dekretu a dohledu nad jeho dodržováním. Některá území se ale osvobodit nepodařilo. Úmysly císaře a Rakouska nebyly tak čisté, jak se mohlo zdát. To, že se císař zastal práv rytířských řádů, působilo jako akt, kterým vyjadřoval svůj zájem na dodržování říšského práva a pořádku v Říši. Ve skutečnosti tím ale sledoval jak zablokování falc-bavorských a württemberských snah o mocenský růst, tak příležitost vlastních územních zisků. Počítal totiž s tím, že rytíři v nejbližší době stejně ztratí svou nezávislost, a domníval se, že pokud je teď osvobodí, bude si moct nárokovat část jejich území, až k tomu dojde.¹⁸¹

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 629.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 627-630.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 626.

To, že je Svatá říše římská národa německého v posledním tažení, začínalo být čím dál více zřejmé. Říšskému sněmu dominovala většina, která se řídila pokyny Francie. Francouzská strana neměla nejmenší zájem na modernizaci a oživení říšského zřízení. Většina kurfiřtů a knížat se přestala zajímat o budoucí podobu Říše a spíše se soustředila na své vnitřní záležitosti. Do popředí vystupovala otázka, zda je reforma systému ještě vůbec možná. Také po finanční stránce nebyla situace císařské moci ani zdaleka ideální. Válka s Francií s sebou přinesla obrovské náklady a rakouská pokladna zela prázdnotou. Navíc císař přišel o významné zdroje příjmů, kterými byla svobodná říšská města a císařská opatství.¹⁸²

3.3 Obnovený konflikt s Francií

Francie stále představovala pro Říši hrozbu. Po krátké době klidu agresivní francouzská politika opět začala nabírat na intenzitě. V květnu 1803 obsadila francouzská vojska Hannover, čímž zasáhla do neutrální severoněmecké zóny. Následovala série dalších porušení práv plynoucích z mezinárodních smluv, která vyvrcholila v říjnu 1804 únosem britského vyslance v Hannoveru. Stejná situace nastala v březnu 1804, kdy francouzské jednotky narušily říšskou suverenitu a z bádenského Ettenheimu unesly vévodu d'Enghein, který byl Francouzi následně popraven ve Vincennes na základě vykonstruovaného monstrprocesu.¹⁸³

Události z roku 1804 způsobily v Německu rozruch. Rusové a Švédové apelovali na císaře Františka, aby vznesl formální protest vůči Francii, což však císař neučinil. Vídeň byla navíc zaneprázdněna jiným problémem. Dne 12. května 1804 totiž Napoleon oznámil, že převezme titul dědičného francouzského císaře. Na vídeňském císařském dvoře se začalo spekulovat o skutečných záměrech Napoleona Bonaparte. Skutečnost, že si Napoleon vybral titul císař, a nikoliv například král, vzbuzovala v některých obavách z toho, že se považuje za nového Karla Velikého a v budoucnosti se bude chtít zmocnit vedle Francie i Itálie, Holandska a Německa a ukončí habsburskou mocenskou převahu ve střední Evropě. Habsburky znepokojovala představa, že je Napoleon připraví o císařskou korunu tím, že ji pro sebe získá sám, nebo dokáže na císařský trůn prosadit některého z kurfiřtů, kteří jsou mu nakloněni.¹⁸⁴

¹⁸² Tamtéž, s. 630-631.

¹⁸³ Tamtéž, s. 631.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 632.

František problém částečně vyřešil dne 11. srpna, když se prohlásil dědičným císařem Rakouska. Stal se tak oficiálně Františkem „Prvním“ i Františkem „Druhým“ zároveň.¹⁸⁵ Na rozdíl od Napoleonovy korunovace se ale ta Františkova obešla bez obrovských okázalostí a oslav. Ostatně pro Františka nepředstavovala korunovace na císaře žádnou novinku.¹⁸⁶ Technicky vzato, byl nový rakouský císařský titul nezákonný. Rakouský císař, jakožto panovník země, která byla formálně součástí Svaté říše římské národa německého, nebyl ve svých zemích suverénním vládcem stejně tak jako pruský král nebo všechna ostatní knížata. Rusku a Británii trvalo několik měsíců, než nový rakouský titul uznaly. Švédský král Gustav IV. naléhal na Říšský sněm, aby učinil kroky proti Františkovu prohlášení rakouským císařem, což se nestalo. Říšský sněm s novým titulem nakonec souhlasil. Někteří kritici upozorňovali na to, že se Rakousko a císař obrátili zády k Říši. Vyskytly se obavy, že koexistence rakouského a římsko-německého císařského titulu bude v budoucnu zdrojem problémů. Pozdvižení nad touto otázkou ale brzy zastínil obnovený konflikt s napoleonskou Francií – tzv. válka třetí koalice.¹⁸⁷

Británie znepokojená Napoleonovým počínáním v Hannoveru uzavřela v květnu 1805 formální spojení s Ruskem, které bylo rozhořčeno únosem vévody d'Enghein z neutrálního Bádenska. Napoleon zatím začal nastolovat francouzskou hegemonii v Itálii. Anektoval Ligurskou (Janovskou) republiku, přeměnil svou Italskou republiku na království a milánským místokrálem jmenoval svého nevlastního syna Eugèna de Beauharnais. Prusko zatím ještě dodržovalo svou neutralitu a požívalo výhod z ní plynoucích.¹⁸⁸ Rakouští ministři společně s císařem Františkem byli sice francouzskou agresí znepokojeni, ale plně si uvědomovali momentální vojenskou a finanční slabost Rakouska, která byla ještě podtržena zoufalým nedostatkem potravin. Do toho v Rakousku zrovna probíhala vojenská reforma pod vedením arcivévody Karla, která potřebovala svůj čas. Vstupu do třetí protifrancouzské koalice Rakousko odolávalo až do srpna 1805, kdy jej k tomu donutil Napoleon, který dokázal Rakousko připravit o zdroje příjmů v jižním Německu. Ke koalici se připojil také švédský král a ručitel Svaté

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 632.

¹⁸⁶ WILSON, Peter H., ed. *The Meaning of Empire in Central Europe around 1800*. FORREST, Alan a Peter H. WILSON. *The Bee and the Eagle: Napoleonic France and the End of the Holy Roman Empire, 1806*. London: Palgrave Macmillan, 2009. s. 26.

¹⁸⁷ WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 632-633.

¹⁸⁸ RAPPORT, Michael. *Evropa devatenáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2011. s. 48.

říše římské Gustav IV., který byl zároveň říšským knížetem (Přední Pomorany, Rujána). Na stranu Napoleona se přidalo Falc-Bavorsko, které koncem srpna 1805 podepsalo s Francií alianční smlouvu. Stejný postup zvolilo Bádensko v září a Württembersko v říjnu.¹⁸⁹

Británie 21. října 1805 ukázala svou převahu na moři a dokázala v bitvě u Trafalgaru zničit francouzské loďstvo. Na pevnině byl však obrázek úplně jiný. Projevila se absolutní nepřipravenost Rakouska na válku. Pro Rakousko a Rusko se válka stala katastrofou. Střety Rakušanů s francouzskými vojsky začaly ještě dříve, než dorazila ruská pomoc. Poté, co 8. září vstoupily rakouské jednotky do Bavorska, nenechali na sebe Francouzi dlouho čekat a zahájili drtivou ofenzivu proti silám císaře Františka. Dne 14. října zvítězili Francouzi u města Ulm a do deseti dnů se dostali až do Mnichova, kde byli oslavováni jako osvoboditelé. Napoleon s jeho vojskem 13. listopadu napochodoval do Vídně, kterou mu Rakušané přenechali prakticky bez boje. Rakousko se následně zmožlo ještě k jedné velké bitvě. K té došlo 2. prosince 1805 na Moravě. „Bitva tří císařů“ u Slavkova, ve které se střetla Napoleonova vojska s rakouskými a ruskými, se ukázala jako rozhodující a ukončila celou válku. Po triumfálním vítězství Napoleona Bonaparte se Rusko stáhlo a Rakousko bylo nuceno přijmout tvrdé podmínky, které nadiktoval Napoleon.¹⁹⁰

3.3.1 Prešpurský a Schönbrunnský mír

Prešpurský (Bratislavský) mír byl podepsán 26. prosince 1805. Pro Rakousko znamenal ztrátu území v Itálii a povinnost uznat Napoleona jako italského krále. Rakousko přišlo také o dědičné země na jihu Německa, které byly rozděleny mezi Napoleonovy spojence – Falc-Bavorsko, Bádensko a Württembersko.¹⁹¹ V době, kdy probíhala bitva u Slavkova, falc-bavorská armáda výrazně pomohla Napoleonovi tím, že zaměstnávala část rakouských sil u Jihlavy. Za to bylo Falc-Bavorsko doslova královsky odměněno. Na základě Prešpurské mírové smlouvy a jí předcházející Brněnské smlouvy (10. prosince 1805) získalo část bývalého pasovského a eichstättského biskupství, Vorarlbersko, Tyrolsko, Burgau, Brixensko, Tridentsko a říšské město Augsburg.

¹⁸⁹ WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 633-634.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 634.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 634.

Tyto zisky byly mimořádně výhodné v porovnání s tím, čeho se muselo Falc-Bavorsko na oplátku vzdát. Postoupilo bývalé würzburšské biskupství velkovévodovi Ferdinandovi III. Habsburskému, který přišel o Salcbursko, jež připadlo Rakousku.¹⁹² Podle čl. VII Prešpurské smlouvy bylo navíc Falc-Bavorsko povýšeno na suverénní království (Bavorské království) stejně tak, jako Württembersko, přestože byly formálně obě země stále součástí Svaté říše římské národa německého.¹⁹³

Pruský král Fridrich Vilém III. odolal ruskému tlaku ke vstoupení do koalice, i když se doslechl, že francouzské jednotky vstoupily do Ansbachu, který byl součástí Pruska. Místo toho podepsal 2. listopadu 1805 s Ruskem v Postupimi dohodu, podle níž mělo Prusko působit jako prostředník mezi Ruskem a Rakouskem na jedné straně a Francií na straně druhé. Naděje Pruska na pozici zprostředkovatele vyhasly Napoleonovým vítězstvím u Slavkova, které ponechalo Prusko izolované a ohrožené Británií, která si stále nárokovala Prusy obsazené Hannoversko. Fridrichovi nezbylo nic jiného, než podepsat 15. prosince 1805 Schönbrunnskou smlouvu s Francií. Prusko tak převedlo Ansbach (tehdy ještě) Falc-Bavorsku a Neuchâtel Francii výměnou za Hannoversko. Schönbrunnská smlouva však uvrhla Prusko do ještě větší izolace, neboť to, že se Prusko zmocnilo Hannoverska, popudilo ostatní evropské mocnosti i sousední německé státy. Navíc smlouva neobsahovala obvyklé ustanovení, které by potvrzovalo předchozí Napoleonovy smlouvy (Campo Formio, Lunéville, Amiens). Mnozí se tak domnívali, že se Evropa překotila do stavu bezpráví a barbarství. Například kníže Metternich roku 1805 napsal, že „*Evropa bude nyní zpopelněna a teprve až lehne popelem, objeví se nový řád věcí*“.¹⁹⁴

3.4 Rýnský spolek a rozpuštění Říše

Po roce 1805 byla Říše ještě zřetelněji rozdělena na tři tábory – Rakousko, Prusko a „třetí Německo“. Francouzští spojenci z jihu Německa získali novou půdu a spornou suverenitu a zdálo se, že se Říše posunula blíže federativnímu zřízení. Budoucnost říše byla ale nejasná. Ani sám Napoleon tou dobou nebyl

¹⁹² VALEŠ, Václav. *Bavorské dějiny státu a práva*. Brno: Tribun EU, 2016. s. 161-162.

¹⁹³ KIESSLING, Rolf a Anton SCHMID, ed. *Die Bayerische Staatlichkeit: Abt. III: Bayern im 19. und 20. Jahrhundert, Bd. 2*. München: Beck, 1976. s. 36.

¹⁹⁴ WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 634-635.

pevně rozhodnut, jakou podobu německých zemí by si představoval. Svůj sen nastolení francouzské hegemonie v Německu se pokusil zrealizovat po částech. Na oslavách svatby svého adoptivního syna Eugèna de Beauharnais s bavorskou princeznou Augustou v lednu 1806 se pokusil sjednat spojení Bavorska, Bádenska a Württemberska do trvalého svazku s Francií a Itálií, přičemž se po čase mělo připojit i Švýcarsko. Plán byl takový, že tyto tři jihoněmecké země formálně opustí Říši a nadále již nebudou podléhat Říšskému sněmu, ale uznají příslušnost mediačního výboru, který vznikne v Paříži, k rozhodování záležitostí Bavorska, Bádenska a Württemberska. Kromě toho by se jich již netýkala žádná další říšská válka a místo toho by dlouhodobě podporovaly francouzskou armádu. Napoleonův plán ale selhal, protože zástupci Württemberska odmítli uvažovat o okleštění jejich nově nabyté suverenity, byť byl její rozsah přinejmenším nejistý.¹⁹⁵

V první polovině roku 1806 země třetího Německa usilovaly o co největší nezávislost jak na Říši, tak na Francii. Na jaře se jim podařilo vymanit se z pravomoci Říšského komorního soudu. Jejich ministři se také často scházeli, aby vyřešili územní spory bez toho, aby se museli obracet na Francii. Zároveň ale bylo jisté, že se Napoleon do situace začne vměšovat a nedopustí, aby jeho spojenecké země určovaly kurz německé politiky bez jeho přičinění. V červnu 1806 začal Napoleon apelovat na Bavorsko a následně i další země, aby vytvořily samostatnou konfederaci států, a tím se vzdaly všech svých zbývajících vazeb na Svatou říši římskou národa německého.¹⁹⁶ Dne 12. července 1806 k tomu skutečně došlo a vznikl tzv. Rýnský spolek.¹⁹⁷ Zakládajícími členy byly Bavorsko, Württembersko, Bádensko, Hesensko-Darmstadtsko, Berg a dalších jedenáct převážně jihoněmeckých knížectví. Dne 25. července se podpisem statutu Rýnského spolku připojil rovněž mohučský arcibiskup Dalberg. Prusko, Rakousko, Pomořany či Holštýnsko zůstaly mimo konfederaci.¹⁹⁸

Rýnský spolek nebyl plně autonomním státním útvarům. Jednalo se spíše o alianční satelitní konfederaci pod patronací Napoleona Bonaparte. Tomu měl Rýnský spolek sloužit jako nárazník proti Rakousku, Prusku a Rusku.¹⁹⁹ Na to

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 637.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 637.

¹⁹⁷ WILSON, Peter H. *Studies in European History: The Holy Roman Empire 1495-1806*. 2nd ed. London: Palgrave Macmillan, 2011. s. 59.

¹⁹⁸ BRÄUTIGAM, Robert. *Der Reichsdeputationshauptschluss von 1803* [online]. Augsburg: GRIN Verlag, 2009. s. 13.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 13-14.

poukazoval, mimo jiné, závazek konfедераčních států k finanční a personální podpoře Napoleonových vojenských tažení. Většina konfедераčních států získala od Napoleona nový honosnější titul stejně tak, jak se stalo dříve v případě Bavorska a Württemberska. Sám Napoleon se označoval jako protektor Rýnského spolku a přiznal si právo osobně určit svého nástupce. Všichni členové získali právo začlenit do svého území sousední panství říšských rytířů a drobná knížectví. Bikamerální sněm ve Frankfurtu měl poskytovat ochranu členským zájmům a rozhodovat spory mezi jednotlivými členy. Přestože statut Rýnského spolku zaručoval členským státům určitou míru suverenity, bylo zřejmé, že jim nepřiznává právo na nezávislou zahraniční politiku.²⁰⁰

Zatímco Říšský komorní soud fungoval až do rozpuštění Říše a až do konce neúnavně argumentoval absolutní nutností zachování Říše a soudního dvora pro území celého Německa, Říšský sněm byl paralyzovaný. O Prešpurském míru se dozvěděl až po třech měsících od jeho uzavření a nedostal tak ani příležitost jej projednat. Jedinou poslední náplní činnosti Říšského sněmu zůstalo zabývat se fámami a spekulacemi o budoucnosti Říše. Rakouský vyslanec Edig von Fahrenberg se ještě v březnu 1806 domníval, že by Říše mohla setrvat, například sloučením tradičních hierarchických struktur s prvky federace. Zoufalé návrhy na způsoby zachování Říše Fahrenberg předkládal až do července 1806 a nebyl jediný. Menší státy stály pevně za Říší, protože bez ní neviděly už žádnou šanci na vlastní přežití.²⁰¹

V květnu 1806 si císař a jeho ministři začali uvědomovat, že není téměř žádná naděje, že by Svatou říši římskou mohli zachránit. Zaobírali se tak spíše otázkou, jak vytěžit z takové situace alespoň nějaký užitek pro rakouské země. Císařovi bylo doporučeno vyčkat se zásadními kroky, než Napoleon odkryje své úmysly. Císař se měl vzdát koruny Svaté říše římské v okamžiku, kdy to bude pro Habsburskou monarchii nejvýhodnější. Za tímto účelem byl do Paříže vyslán hrabě Metternich, aby získal informace o Napoleonových plánech. Vídeňské úřady se snažily téměř dva měsíce nahánět čas a Metternichovo vyzvídání Napoleona přivedlo jen k hněvu a netrpělivosti. Dne 22. července Napoleon oznámil Františkovi II. ultimátum – císař Svaté říše římské měl abdikovat do

²⁰⁰ WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 638.

²⁰¹ Tamtéž, s. 641-642.

10. srpna 1806²⁰² – načež členové Rýnského spolku dne 1. srpna 1806 informovali Říšský sněm o tom, že s okamžitou platností pouští Svatou říši římskou.²⁰³

Císař František II. odpověděl na Napoleonovo ultimátum 6. srpna 1806. vzdal se trůnu, zprostil říšské stavy všech povinností a závazků vůči jeho osobě a vůči Říši a prohlásil ji za rozpuštěnou. Tento den znamenal konec Svaté říše římské národa německého.²⁰⁴

3.5 Proč Říše zanikla?

Ani mezi německými historiky nepanuje shoda o tom, co přesně bylo příčinou zhroutilí Svaté říše římské. Je prakticky nemožné s přesností určit, který konkrétní faktor se stal pro Říši osudným. Proto je na místě spíše uvést slabá místa v Říši a ty nejzásadnější skutečnosti, které ke zhroutilí tisíciletého řádu ve střední Evropě přispěly. Dodnes existuje i povšechný názor, že pád Svaté říše římské byl zkrátka nevyhnutelný, neboť Říše představovala překážku v rozvoji Německa jako národa a moderní společnosti.²⁰⁵

Mnohdy jsou události z přelomu 18. a 19. století představovány jako střet zastaralé feudální a zpátečnické společnosti se silami modernity, které ztělesňovala revoluční Francie. Staré, podle některých až „gotické“, říšské struktury tak údajně nemohly za žádnou cenu obstát proti francouzskému tlaku. Tento argument však naráží na skutečnost, že Rakousko s Pruskem položily základy moderního státu již dlouho před francouzskou revolucí, přičemž další státy, zejména Bavorsko, Württembersko nebo Bádensko, se jim dokázaly před zánikem Říše hbitě vyrovnat. Daleko od pravdy je také tvrzení, že rozvíjející se kapitalismus ve Francii byl určujícím na výsledné porážce Říše, která fungovala na zaostalém feudálním řádu. Některé říšské regiony byly totiž přinejmenším stejně dynamické z hlediska hospodářství, jako ty nejrozvinutější regiony Francie. Na konci 18. století byly v oblastech jako Sasko, Čechy, Berg nebo Dolní Porýní položeny základy průmyslové revoluce. Samotná neschopnost Říše se účinně bránit francouzským vojenským silám také nebyla jednoznačným ukazatelem

²⁰² Tamtéž, s. 643.

²⁰³ BRÄUTIGAM, Robert. *Der Reichsdeputationshauptschluss von 1803* [online]. Augsburg: GRIN Verlag, 2009. s. 13.

²⁰⁴ STOLLBERG-RILINGER, Barbara. *The Holy Roman Empire: A Short History*. Princeton: Princeton University Press, 2018. s. 139.

²⁰⁵ WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 559.

neefektivnosti říšského systému, neboť mnoho dalších evropských států také nedokázalo francouzská vojska zastavit.²⁰⁶

Nesporné je, že Svatá říše římská národa německého v předvečer jejího zhroutení musela čelit několika náročným úkolům, jako byla mobilizace zdrojů na obranu její existence, zajištění veřejného pořádku v nestabilní době nebo tlumení náboženského a sociálního napětí. Přes všechny tyto tlaky Říše nedokázala nalézt cestu k jednotnému politickému postupu. Přestože byla některými říšskými institucemi a dílčími teritorii přijata řada opatření, která měla situaci zlepšit, ukázalo se, že partikulární řešení problémů nestačí k imunitě Říše před škodlivými vlivy zvenčí.²⁰⁷ S přihlédnutím k tomu, že se reforma Říše ukázala jako nemožná, lze konstatovat, že Říše směřovala k nevyhnutelnému konci.²⁰⁸

Jednotlivá říšská knížata dala na počátku 19. století přednost individuálnímu prospěchu před zachováním loajality k Říši a podporou císaře. Vidina územního a mocenského růstu omezila jejich úsilí o záchranu tisícileté Říše. Takový přístup vyhovoval Napoleonovi, jehož zájmem bylo rozdělit Německo na tři části. Ten státům třetího Německa poskytl ochranu a roku 1806 je sjednotil v Rýnském spolku, francouzském satelitním soustátí.²⁰⁹

Jedním ze zásadních nedostatků Říše byla její nepružnost. Říšský právní řád byl velice konzervativní a nepřilíš obsáhlý a chránil místní partikularismus a letité zvyky a tradice.²¹⁰ Chybějící zákonné vymezení císařských pravomocí a jurisdikce společně s individuální politikou jednotlivých knížat zapříčinily, že se císař po válce ocitnul v téměř bezvýchodné situaci.²¹¹

Nestabilitě a nedostatečné akceschopnosti Říše přispěl také vzájemný rakousko-pruský antagonismus, který se plně rozvinul po nástupu Fridricha Velikého na pruský trůn roku 1740. Spor, který se zpočátku týkal jen území Slezska, se vyvinul v rozsáhlý politický boj o vliv v Říši mezi dvěma německými

²⁰⁶ Tamtéž, s. 560-561.

²⁰⁷ WILSON, Peter H. *Studies in European History: The Holy Roman Empire 1495-1806*. 2nd ed. London: Palgrave Macmillan, 2011. s. 120.

²⁰⁸ WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 560.

²⁰⁹ BRÄUTIGAM, Robert. *Der Reichsdeputationshauptschluss von 1803* [online]. Augsburg: GRIN Verlag, 2009. s. III.

²¹⁰ Tamtéž, s. 120.

²¹¹ BRÄUTIGAM, Robert. *Der Reichsdeputationshauptschluss von 1803* [online]. Augsburg: GRIN Verlag, 2009. s. III.

velmocemi. Přesto byl mezi nimi relativně vyrovnaný poměr sil a Rakousko ani Prusko nemohlo Říši rozvrátit samotné přes odpor ostatních zemí. Často je rovněž projevován názor, že rakousko-pruské sblížení v roce 1790 v podobě dohody z Reichenbachu představovalo pro Říši větší hrozbu než samotný antagonismus, neboť podle podmínek dohody odstoupilo Rakousko s Pruskem od svých záměrů na územní zisky na východě, čímž mezi nimi vzrostlo napětí v rámci Říše. Obnovení jejich plánů na východě bylo ale jen otázkou času. Když následně došlo k druhému dělení Polska, jen vzrostla nedůvěra Rakušanů vůči Berlínu.²¹²

Důležité místo mezi příčinami zániku Svaté říše římské patří Basilejskému míru, který uzavřelo roku 1795 Prusko s Francií. Prusko se stáhlo z války a společně s velkou částí severního Německa zůstalo na dobu deseti let v přísné neutralitě. To způsobilo, že celá tíha války dopadla na Rakousko, které tak vynaložilo obrovské náklady a vyčerpalo téměř všechny své zdroje.²¹³ Následná porážka Rakouska a vyřazení Pruska ze hry povzbudily středně velká knížectví k tomu, aby roku 1806 Svatou říši římskou opustila.²¹⁴

Vedle všech zmíněných politických chyb a nešťastné komunikace mezi jednotlivými členy Svaté říše římské existovaly ještě dva faktory, které působily jako katalyzátor na cestě k definitivnímu rozkladu říšských struktur. Zaprvé, Francouzi v letech 1789 a 1790 zkonfiskovali německé majetky a práva v Alsasku a postupem času začalo být zřejmé, že jejich ztráta bude trvalá. Stejný scénář se opakoval s dobytým levým břehem řeky Rýn. To zvýšilo napětí mezi knížaty, neboť jediným přijatelným způsobem náhrady ztrát byly kompenzace územím uvnitř samotné Říše. Zadruhé, více než desetiletí ozbrojeného konfliktu s Francií většinu německých zemí natolik oslabilo, že ve výsledku nebyly schopné zabránit tomu, aby Napoleonova Francie Říši definitivně vyvrátila.²¹⁵

²¹² WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 561.

²¹³ Tamtéž, s. 562.

²¹⁴ WILSON, Peter H. *Studies in European History: The Holy Roman Empire 1495-1806*. 2nd ed. London: Palgrave Macmillan, 2011. s. 122.

²¹⁵ WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 564.

4 Dozvuky zániku Svaté říše římské

Svatá říše římská národa německého se zhroutila a zanechala po sobě spoustu samostatných států, které již nespojoval společný panovník ani ideál. Oblast střední Evropy se po zničení Říše značně změnila. Všechny změny však nebyly způsobeny zánikem Říše. Příčinou mnohých z nich byly samotné napoleonské války. Těm ale následující text primárně věnován není.

4.1 Reakce na zhroucení Říše

Velice rozšířeným se od poloviny 19. století stal mýtus o tom, že Říše zmizela beze stopy a málokterý Němec pro ni truchlil. Ve skutečnosti byly však reakce Němců zastíněny jinými událostmi, které následovaly po rozpuštění Říše. Vzniklo mnoho nových suverénních států, v Německu se začaly rodit počátky nacionalistického hnutí a německé země byly nuceny čelit nepříznivým důsledkům války, jako byla žalostná finanční situace vyvolaná nesmírnými náklady, které s sebou válka přinesla. Například městečku Stockach poblíž Bodamského jezera trvalo téměř celé následující století, než uhradilo veškeré válečné dluhy.²¹⁶

Zánik Svaté říše římské národa německého neproběhl bez povšimnutí. Naopak, v Německu vyvolal silné zděšení. Podle německého historika Wolfganga Burgdorfa pramenil mýtus o zániku bez povšimnutí částečně z nepochopení bezprostředních okolností rozpuštění Říše a částečně z neobjektivního hodnocení nacionalistických historiků.²¹⁷ Mnoho Němců události z roku 1806 šokovaly a vyvolaly v nich pocity vzteku, smutku i studu. Proběhla také řada protestů a bylo napsáno mnoho stížností. Písemný odpor Němců byl však, zejména v zemích Rýnského spolku, potlačen cenzurou.²¹⁸

Žádný z říšských právníků neprotestoval proti rozpuštění Říše, ačkoliv se právně vzdělaní lidé shodovali, že abdikace Františka II. sice byla legální, ale k rozpuštění Říše císař právo neměl.²¹⁹ Částečně jej mohla omlouvat skutečnost,

²¹⁶Tamtéž, s. 559.

²¹⁷ BLANNING, Tim. The Holy Roman Empire of the German Nation past and present. *Historical Research* [online]. 2012, **85**(227). s. 69.

²¹⁸ BURGDORF, Wolfgang, ed. 'Once we were Trojans!' Contemporary Reactions to the Dissolution of the Holy Roman Empire of the German Nation. EVANS, R J.W. a Peter H. WILSON. *The Holy Roman Empire, 1495–1806: A European Perspective*. Boston: Brill, 2012. s. 52, 64.

²¹⁹ WILSON, Peter H. Bolstering the Prestige of the Habsburgs: The End of the Holy Roman Empire in 1806. *The International History Review*. Taylor & Francis, 2006, **28**(4). s. 733.

že rozpuštěním Říše císař zajistil, že se císařská koruna nedostala do rukou Napoleona nebo jednoho z jeho spřátelených kurfiřtů. Stejně tak nelegální bylo sjednocení habsburských zemí s císařským Rakouskem, ale bylo považováno za logický důsledek rozpadu Říše.²²⁰

Rakousko se pokusilo ihned po Františkově abdikaci oprostít od staré říše. Většina formálních názvů a symbolů souvisejících se Svatou říší římskou národa německého byla rychle změněna způsobem, který podtrhoval rakouskou osobitost. Když byly přetřhány všechny vazby Rakouska na Říši, pozornost Františka (tehdy již pouze „Prvního“) se plně upřela směrem k jeho vlastním poddaným. Švédský král Gustav IV. na rozpuštění Říše odpověděl prohlášením, že německý národ rozpadem Říše nezanikl a že očekává obnovení říšského zřízení. Dánský král Kristián VII. reagoval formálním začleněním bývalých říšských knížectví, které ovládal, do svého království. Oficiální odpověď Pruského království bylo strohé vyjádření lítosti nad přetržením ctěného svazku „posvěceného časem“. Ale například pruský zástupce v Říšském sněmu, baron Görtz, neskrýval svoje rozčarování. Shromáždění severoněmečtí zástupci také vyjádřili své znepokojení nad osudem svých zemí.²²¹

4.2 Hledání náhrady za Svatou říši římskou národa německého

Habsburský vliv na německy mluvící země se z velké části sesypal zánikem Svaté říše římské. Roku 1812 se ale Napoleon setkal na bitevních polích s řadou neúspěchů a následně se jeho říše zhroutila. To poskytlo Habsburkům příležitost k obnovení ztraceného postavení. Ponapoleonskou éru a s ní spojenou přestavbu střední Evropy Habsburkové považovali za zásadní zlomové období, ve kterém měla jejich monarchie posílit a přispět k vyřešení tzv. německé otázky. Již v době, kdy Napoleon čelil posledním tlakům ze strany koaličních mocností, započala jednání o budoucím uspořádání německých zemí a probíhala nepřetržitě až do skončení Vídeňského kongresu roku 1815. Dirigentem tehdejší habsburské

²²⁰ WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. s. 644.

²²¹ WILSON, Peter H. Bolstering the Prestige of the Habsburgs: The End of the Holy Roman Empire in 1806. *The International History Review*. Taylor & Francis, 2006, **28**(4). s. 734.

zahraniční politiky byl schopný kníže Klemens von Metternich, rakouský ministr zahraničí.²²²

Od roku 1813 do 1815 usiloval kníže Metternich o vytvoření systému, který by spojil německé státy a byl co nejlépe řízen z Vídně. Zamýšlel vytvořit strukturu, která by byla imunní proti vlivu Francie a sílícího Ruska a jejich případné invazi. Zároveň se snažil o získání zdrojů pro vyčerpané a strádající Rakouské císařství. Jeho plánem bylo zajistit Rakousku podobnou podporu, jaké se dostávalo Francii skrze Rýnský spolek. Na rozdíl od některých současníků však Metternich nostalgicky netoužil po obnovení Svaté říše římské národa německého ve stejné podobě, jakou měla před jejím zánikem. Uvědomoval si totiž značné slabosti staré říše.²²³

Přestože si obnovu Říše mnoho Němců přálo, řada skutečností hovořila jasně proti. V první řadě zkušenost ukázala, že Říše nebyla schopna se bránit vnější agresi. Znovuoživení Říše bránila také existence států, které nově nabyly svou suverenitu a bránily se jakékoliv myšlence na její opětovné omezení. Typicky se jednalo o střední státy na vzestupu jako bylo Bavorsko, Württembersko nebo Bádensko.²²⁴ Největší překážkou ale představovalo Prusko, které po drtivé a ponižující porážce francouzským císařem pečlivě zreformovalo téměř každou ze složek státní správy a dokázalo se tak proměnit v moderní, fungující a prosperující velmoc.²²⁵ Bylo vysoce nepravděpodobné, že by se Prusko dobrovolně podřídilo rakouské nadvládě. Pruské království naopak po napoleonských válkách opět začalo projevovat svou touhu kontrolovat celé severní Německo. Snažilo se přimět Rakousko k tomu, aby v rámci nového poválečného uspořádání Německa fungovala dvojí rakousko-pruská hegemonie, přičemž by řeka Mohan tvořila pomyslnou hranici mezi sférami vlivu obou mocností.²²⁶

²²² FLOCKERZIE, Lawrence J. Saxony, Austria, and the German Question after the Congress of Vienna, 1815-1816. *The International History Review*. Taylor & Francis, 1990, **12**(4). s. 661.

²²³ Tamtéž, s. 662.

²²⁴ Tamtéž, s. 662.

²²⁵ CLARK, Christopher M. *Prusko: vzestup a pád železného království*. Praha: Beta, 2008. s. 278-283.

²²⁶ FLOCKERZIE, Lawrence J. Saxony, Austria, and the German Question after the Congress of Vienna, 1815-1816. *The International History Review*. Taylor & Francis, 1990, **12**(4). s. 662-663.

4.2.1 Vídeňský kongres a Německý spolek

Územní uspořádání, které Vídeňský kongres posvětil, mělo daleko k tomu, které vzešlo například z vestfálské mírové konference roku 1648. V určitých ohledech se ale blížilo řádu, který uznal *Reichsdeputationshauptschluss* nebo statut Rýnské konfederace. Z přibližně tří set relativně suverénních území, které tvořily Německo od roku 1648, zbylo pouhých 41, z nichž čtyři byly městskými státy (Hamburk, Brémy, Lübeck a Frankfurt nad Mohanem).²²⁷

Prusko se v důsledku nového uspořádání rozrostlo převážně směrem na západ začleněním regionů v oblasti Rýna do svého území (např. bývalých kurfiřtství Kolína nad Rýnem a Trevíru či Sárska). Získalo také dvě pětiny Saska a ponechalo si polskou Toruň a Poznaň. Středně velké státy jako Bavorsko, Württembersko a Bádensko také dosáhly dalších územních zisků. Rakousko získalo od Bavorska Salcbursko výměnou za to, že se vzdalo svých nároků na území v Nizozemí, Freiburgu a Vorlande. Rakousko také rozšířilo svá území v Itálii (o Benátsko, Lombardii a Rakouské přímoří).²²⁸

Vídeňský kongres nakonec nepřinesl uspokojení těm, kteří tajně doufali, že stará Římsko-německá říše bude po téměř devítileté přestávce dále pokračovat. Přestože obnova Říše s modernizovanou vnitřní strukturou byla ve hře, císař František tuto myšlenku zavrhnul již dlouhou dobu před Vídeňským kongresem. Staré říšské zřízení nepovažoval za adekvátní v nových poměrech a neviděl v něm výhody pro monarchii Habsburků. Iniciativu v počátečních fázích konference převzalo hlavně Prusko. V červenci a září 1814 předložilo návrh v podobě 53 článků v souhrnu, podle kterých měla být řízena konfederace států, které by si zachovaly plnou suverenitu s výjimkou přenesení určitých soudních a vojenských pravomocí na konfederaci jako celek. V řídicích orgánech konfederace mělo mít dominantní postavení Rakousko s Pruskem. Přes počáteční rakouskou podporu předloženého plánu byla jednání o návrhu paralyzována vehementním odporem středních německých zemí. Po vyhrocení sporů mezi Rakouskem a Pruskem o budoucnost Saska a polských území se však Rakousko rozhodlo podpořit požadavky středních a malých států na rovná práva v rámci konfederace. Tím se stylizovalo do role ochránce slabších zemí proti pruskému rozšiřování vlivu.²²⁹

²²⁷ CHALOUPEK, Günther. The Congress of Vienna and the Emerging Rivalry between Austria and Prussia for Hegemony in Central Europe. *Contribution to the 28th Heilbronn Symposium in Economics and the Social Sciences*. 2015. str. 1

²²⁸ Tamtéž, s. 2.

²²⁹ Tamtéž, s. 2-3.

Spory mezi německými státy se mírně urovnaly po Napoleonově návratu z Elby, čímž nastaly příznivější podmínky pro dosažení konsenzu nad budoucím politickým řádem v Německu. Dne 8. června 1815 byla přijata tzv. Německá spolková akta (*Deutsche Bundesakte*) – základní zákon Německého spolku. Do Německého spolku tak vstoupilo 38 bývalých členských států Svaté říše římské národa německého, přičemž další tři se připojily později. Jedenáct z dvaceti článků zákona bylo taktéž zahrnuto do dokumentu zvaného Vídeňská závěrečná akta, který zakončil Vídeňský kongres. Podepsaly ho všechny na kongresu zúčastněné mocnosti.²³⁰

Německý spolek v podstatě nahradil zaniklou Svatou říši římskou. Jeho významným úkolem mělo být udržování rovnováhy v Evropě. Měl být natolik silný, aby dokázal čelit francouzským a ruským ambicím, avšak ne až tak, aby přerostl v sílu, která by ohrožovala Evropu vlastními hegemonistickými sklony. Ostatně preambule základního zákona Německého spolku mluvila o „*pevném a trvalém spojení v zájmu nezávislosti Německa i míru a rovnováhy v Evropě*“.²³¹ Německá spolková akta zohlednila přání středních a malých států, které si tak zachovaly svá vnitřní i vnější suverénní práva. Spolek měl být pouze volnou konfederací, která by zajišťovala bezpečnost německého soustátí a nedotknutelnost a suverenitu jednotlivých členských států. Jediným řídicím orgánem měl být Spolkový sněm, jemuž mělo předsedat Rakousko, přičemž z celkového počtu 69 možných hlasů měl mít každý členský stát minimálně jeden hlas. Pro přijetí běžného zákona Spolkovým sněmem byla vyžadována dvoutřetinová většina všech hlasů a v případě předpisů, které se dotýkaly podstaty spolku (dnes bychom použili termín „ústavní zákony“) a otázky náboženství, byla potřeba jednomyslnost. Článek 11 upravoval záležitosti obrany a války. Členské státy se zavázaly k vzájemné pomoci v případě napadení jednoho z členů. Zároveň bylo členským státům zakázáno uzavírat separátní mír s nepřítelem a uzavírat dohody, které by ohrožovaly celistvost spolku. Obranu Německého spolku měly zajišťovat vojenské kontingenty členských států (Pruska, Rakouska i země „třetího Německa“), přičemž politické vedení vojenských sil bylo svěřeno Spolkovému sněmu.²³²

²³⁰ Tamtéž, s. 3.

²³¹ SIMMS, Brendan. *Zápas o evropskou nadvládu: od pádu Cařihradu po současnost*. Praha: Prostor, 2015. s. 251.

²³² Tamtéž, s. 231.

Ne všichni byli zákonem o Německém spolku uspokojeni. Především střední třída a intelektuálové věřili, že budoucnost Německa spočívá v jeho politické jednotě. Doufali také, že bude v Německu zřízen poměrný volební systém a že budou zaručena alespoň základní politická práva pro všechny (mužské) občany. Rovněž Pruské království přijímalo spolkový zákon se zklamáním. Zástupci Pruska si představovali spíše politickou strukturu, která by se více podobala federaci a sjednocenému národnímu státu. Namísto toho byla zřízením volné konfederace zachována rozdrobenost německého národa.²³³

Německý spolek, jak se později ukázalo, představoval jakýsi mezistupeň na cestě k jednotnému německému státu. Byl posledním státoprávním útvarem, ve kterém vedle sebe dokázalo po delší dobu působit Rakousko a Prusko. Zároveň byl posledním celkem, ve kterém Rakousko dokázalo uplatňovat své dominantní postavení nad většinou německy mluvících zemí. Existoval až do roku 1866, kdy pruský kancléř Otto von Bismarck podniknul první kroky ke sjednocení Německa pod pruskou nadvládou. Z Berlína, jakožto centra nástupnického Severoněmeckého spolku, dokázal vybudovat hlavní město Německého císařství, kam tentokrát již rakouské země nepatřily.²³⁴ Devatenácté století tak pro Německo znamenalo na jedné straně zánik řádu, který jako odkaz po Karlu Velikém ztělesňovala Svatá říše římská, a na straně druhé vznik silného moderního státu, který byl vlastní německému národu.

²³³ CHALOUPEK, Günther. The Congress of Vienna and the Emerging Rivalry between Austria and Prussia for Hegemony in Central Europe. *Contribution to the 28th Heilbronn Symposium in Economics and the Social Sciences*. 2015. s. 3-4.

²³⁴ SIMMS, Brendan. *Zápas o evropskou nadvládu: od pádu Cařihradu po současnost*. Praha: Prostor, 2015. s. 288.

Závěr

Říše latinsky označovaná jako *Sacrum Romanum Imperium* zaujímal po staletí speciální postavení mezi evropskými monarchiemi. Nikoliv díky vojenské, ekonomické nebo jiné síle, ale díky odkazu a hodnotám, které ztělesňovala. Na základě teorie *translatio imperii* byla považována za pokračovatelku světových říší a měla představovat celek, který stál nad všemi křesťanskými (katolickými) zeměmi.

Časem se však začaly kupit problémy a Říše se od svých ideálů čím dál více vzdalovala. Byla rozpolcena jak otázkou víry (v rámci Říše koexistovala dvě silná vyznání – katolictví a protestantství), tak mocensko-politickým soupeřením dvou německých velmocí. V roli dvou kohoutů na jednom smetišti vystupovali prušští Hohenzollernové a rakouští Habsburkové, kteří od 15. století drželi nepřetržitě ve svých rukou císařskou korunu (s jedinou výjimkou). V jednotlivých říšských teritoriích byla značně rozvinuta územní výsost a říšská knížata ve svých zemích vládla téměř neomezeně (odtud tzv. knížecí absolutismus). Mnoho z nich se přestalo zajímat o blaho Svaté říše římské a hájilo jen vlastní zájmy. Pod vlivem myšlenek osvícenství se někteří zeměpáni pustili do budování moderních státních struktur uvnitř vlastních knížectví, zatímco Říše zůstala stejná. Zejména mocenské přetahování a boj o vliv mezi jednotlivými knížaty bránily sebemenší reformě Říše, a tak vedle sebe v kontrastu stály zastaralé říšské mechanismy a moderní státní zřízení říšských teritorií. Společně s několika přešlapy římsko-německých císařů způsobilo výše uvedené úpadek prestiže jak císaře, tak celé Říše.

Válka s revoluční Francií ještě zvýraznila slabá místa Svaté říše římské národa německého. Dříve, než se Říšský sněm usnesl na vstoupení do konfliktu, postavilo se Francii Rakousko s Pruskem. Jejich nečekané spojení však začalo brzy drhnout pod tíhou nedůvěry a mocenských a územních ambicí obou mocností. Když nakonec Prusko vystoupilo z protifrancouzské koalice kvůli nedostatku prostředků pro svou expanzi na východ, závisela obrana Říše převážně na Rakousku. Říše se nakonec francouzským vojskům ubránit nedokázala a válku zakončily mírové smlouvy z Campo Formio a Lunéville, v jejichž důsledku byla veškerá území na západ od řeky Rýn přiznána Francouzské republice.

Říšská knížata, která přišla o půdu kvůli odtržení levého břehu Rýna, měla být kompenzována prostřednictvím přerozdělení říšského území. Otázku náhrad

vyřešilo Hlavní usnesení mimořádné říšské deputace (*Der Reichsdeputationshauptschluss*), které znamenalo zkázu pro většinu říšských církevních knížectví a institucí a svobodných říšských měst. Svatá říše římská tak v předvečer svého zániku značně změnila podobu a vytratil se její katolický charakter. Nové poměry otevřely cestu pro mnoho reforem uvnitř jednotlivých teritorií, avšak razantnější změně fungování říšských orgánů bránila typická nejednotnost členů Říše.

Rakousko, které se v reakci na Napoleonovu korunovaci císařem rovněž přeměnilo na císařství, se nechalo vtáhnout do další války s Francií. Válka, ve které již po boku nepřítelů Říše stála některá říšská knížectví (Falc-Bavorsko, Bádensko a Württembersko) skončila pro Rakousko katastrofou. Říšský a rakouský císař František byl nucen přijmout tvrdé mírové podmínky nadiktované Napoleonem, který následně začal uskutečňovat svůj plán pro německé země. Aby pro Francii nepředstavovala Říše hrozbu, měla být rozdělena na tři části – pruský sever, rakouský jihovýchod a tzv. třetí Německo, které mělo být zahrnuto do francouzské sféry vlivu. Svatá říše římská byla již v posledním tažení, když se francouzskému císaři podařilo přimět země „třetího Německa“ k vytvoření Rýnského spolku, konfederace států pod Napoleonovou patronací. Hroučící se Říše zasadilo poslední ránu Napoleonovu ultimátum, které vyzývalo Františka II. ke složení císařské koruny. František výzvu vyslyšel 6. srpna 1806, kdy abdikoval a prohlásil Svatou říši římskou národa německého za rozpuštěnou.

Roku 1806 zanikl řád, který po staletí určoval charakter střední Evropy. Středověkou strukturu, která dlouhou dobu odolávala všem možným vnitřním tlakům, nakonec rozbil Napoleon Bonaparte. Svatá říše římská již nikdy obnovena nebyla, ale válkou zničené německé země si k sobě přeci jen našly cestu. Vídeňský kongres roku 1815 vdechnul život Německému spolku, který sdružoval bývalé říšské státy ve volné konfederaci.

Problematika, jakou je poslední období existence Svaté říše římské, je velice obsáhlá a je až překvapující, že publikací v českém jazyce, které se věnují tomuto tématu, není ani zdaleka mnoho. Věřím, že tato práce pomůže alespoň zčásti vyplnit prázdné místo a že případný zájemce o toto téma shledá mou práci užitečnou. Jsem srozuměn s tím, že množství lidí, kteří se s mou prací seznámí, nejspíš nebude vysoký, ale bylo by mi ctí, kdyby v někom vzbudila zájem

o dějiny Svaté říše římské národa německého, neboť je to téma nesmírně zajímavé a výživné.

Resumé

This topic focuses on the last period of the Holy Roman Empire of the German nation. A loose political bond that held a special place among European monarchies from the early Middle Ages to the early 19th century. The Empire was built on a strong ideological foundation. The Holy Roman Empire was to represent a unit that stood over all Christian (Catholic) countries, and was considered a successor to the ancient Roman Empire. In 1806, it succumbed to pressures that came both from inside the Empire and from outside in the form of revolutionary France.

This thesis aims to provide information about the circumstances of the demise of the Empire and about its political and legal culture in the last phase of its existence. It seeks to provide the reader with an overview of the most important factors that contributed to the fall of the Empire.

The thesis is divided into five chapters. The first deals with the general characteristics of the Holy Roman Empire of the German nation as a body that brought together many mostly German countries of various sizes. This chapter reveals the ideological basis of the Empire, which includes a reference to ancient Rome and a strong Christian element. It also contains a list and description of imperial institutions such as the emperor, the Reichstag, the imperial courts and others.

The second chapter provides an insight into the 18th century and explains the problems the Empire had. The empire was torn apart by the question of religion and the power and political rivalry between the two strongest imperial members – Prussia and Austria. The autonomy of the individual imperial territories was considerably developed and the imperial princes ruled in their countries almost indefinitely. The Empire began to collapse after the external pressure – aggressive revolutionary France – added to internal tensions. The war with France deprived the Empire of its territory on the left bank of the Rhine

The way in which the Holy Roman Empire dealt with the lost territory led to a significant change in the territorial organization of the Empire, which is described in the third chapter. It also shows the way of the Empire through the last attempts at reform to the final pressure from Napoleon Bonaparte, which led to

the secession of some principalities from the Empire and the subsequent demise of the millennial Empire.

The Germans were shocked by the fall of the Empire, and in Central Europe there were suddenly many separate sovereign states that were not united by a common ruler or ideal. The Holy Roman Empire was never restored, but the war-torn German lands found their way to each other. At the Congress of Vienna in 1815, a free union of German states was established called the German Confederation, which replaced the Holy Roman Empire of the German nation.

The collapse of the ancient empire, which embodied the legacy of Charlemagne and ancient Rome, tore down obsolete structures and hierarchies that probably did not belong to the rapidly changing society of the 19th century. However, this paved the way for the development of the German lands, which moved a little further on the path to unification.

Seznam použité literatury

Literatura

ADAMOVIÁ, Karolína a Antonín LOJEK. *Právníci doby osvícenské*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, 2014. ISBN 978-80-87439-17-3.

BRÄUTIGAM, Robert. *Der Reichsdeputationshauptschluss von 1803* [online]. Augsburg: GRIN Verlag, 2009 [cit. 2022-03-19]. ISBN 9783656589686. Dostupné z: <https://www.grin.com/document/268698>.

BRYCE, James. *The Holy Roman Empire* [online]. 3rd ed. London: Macmillan and Co., 1871 [cit. 2022-03-21]. ISBN 9353802938. Dostupné z: <https://www.amazon.com/Roman-Empire-Viscount-1838-1922-James-ebook/dp/B018PLT7S6>.

BURGDORF, Wolfgang, ed. 'Once we were Trojans!' Contemporary Reactions to the Dissolution of the Holy Roman Empire of the German Nation. EVANS, R J.W. a Peter H. WILSON. *The Holy Roman Empire, 1495–1806: A European Perspective*. Boston: Brill, 2012, s. 51-76. ISBN 978 90 04 20683 0.

CLARK, Christopher M. *Prusko: vzestup a pád železného království*. Praha: Beta, 2008. ISBN 978-80-7306-357-3.

EVANS, R.J.W. a Peter H. WILSON, ed. *The Holy Roman Empire, 1495-1806: A European Perspective*. Boston: Brill, 2012. ISBN 978 90 04 20683 0.

HEER, Friedrich. *The Holy Roman Empire*. New York: Frederick A. Praeger, 1968. ISBN 9780297176725.

KIESSLING, Rolf a Anton SCHMID, ed. *Die Bayerische Staatlichkeit: Abt. III: Bayern im 19. und 20. Jahrhundert, Bd. 2*. München: Beck, 1976. ISBN 3 7696 9961 0.

RAPPORT, Michael. *Evropa devatenáctého století*. Praha: Vyšehrad, 2011. Dějiny Evropy (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-061-9.

SCHELLE, Karel a kol. *Právní dějiny*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-043-7.

SIMMS, Brendan. *Zápas o evropskou nadvládu: od pádu Cařihradu po současnost*. Praha: Prostor, 2015. Obzor (Prostor). ISBN 978-80-7260-323-7.

STOLLBERG-RILINGER, Barbara. *The Holy Roman Empire: A Short History*. Princeton: Princeton University Press, 2018. ISBN 978-0-691-17911-7.

VALEŠ, Václav. *Bavorské dějiny státního práva církevního: (od počátků křesťanství do roku 1945)*. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2018. ISBN 978-80-87316-83-2.

VALEŠ, Václav. *Bavorské dějiny státu a práva*. Brno: Tribun EU, 2016. ISBN 978-80-263-1093-8.

WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. ISBN 978-0-19-969307-8.

WHALEY, Joachim. *The Holy Roman Empire: A Very Short Introduction* [online]. New York: Oxford University Press, 2018 [cit. 2022-03-17]. ISBN 978-0-19-106564-4. Dostupné z: https://www.amazon.com/Holy-Roman-Empire-Introduction-Introductions-ebook-dp-B07DPQLTJ7/dp/B07DPQLTJ7/ref=mt_other?encoding=UTF8&me=&qid=.

WILSON, Peter H. *Heart of Europe: A History of the Holy Roman Empire* [online]. Cambridge: Harvard University Press, 2016 [cit. 2022-03-24]. ISBN 978-0-674-91592-3. Dostupné z: <https://1lib.cz/book/5103061/9fc519>.

WILSON, Peter H. *Studies in European History: The Holy Roman Empire 1495-1806*. 2nd ed. London: Palgrave Macmillan, 2011. ISBN 978-0-230-23978-4.

WILSON, Peter H. *The Holy Roman Empire: A Thousand Years of Europe's History*. Milton Keynes: Penguin Books, 2017. ISBN 978-0-141-04747-8.

WILSON, Peter H., ed. *The Meaning of Empire in Central Europe around 1800*. FORREST, Alan a Peter H. WILSON. *The Bee and the Eagle: Napoleonic France and the End of the Holy Roman Empire, 1806*. London: Palgrave Macmillan, 2009, s. 22-41. ISBN 978-1-349-28437-5.

Odborné články

BLANNING, Tim. *The Holy Roman Empire of the German Nation past and present*. *Historical Research* [online]. 2012, **85**(227), 57-70 [cit. 2022-03-24].

Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1468-2281.2011.00579.x>.

FLOCKERZIE, Lawrence J. Saxony, Austria, and the German Question after the Congress of Vienna, 1815-1816. *The International History Review*. Taylor & Francis, 1990, **12**(4), 661-687.

CHALOUPEK, Günther. The Congress of Vienna and the Emerging Rivalry between Austria and Prussia for Hegemony in Central Europe. *Contribution to the 28th Heilbronn Symposium in Economics and the Social Sciences*. 2015.

SAHLINS, Peter. Natural Frontiers Revisited: France's Boundaries since the Seventeenth Century. *The American Historical Review*. Oxford University Press, 1990, **95**(5), 1423-1451.

WILSON, Peter H. Bolstering the Prestige of the Habsburgs: The End of the Holy Roman Empire in 1806. *The International History Review*. Taylor & Francis, 2006, **28**(4), 709-736.

Webové stránky

Imperial Crown of the Holy Roman Empire – Wikipedia. [online]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Imperial_Crown_of_the_Holy_Roman_Empire.

Mediatizace. *Encyklopedie CoJeCo.cz* [online]. Brno: CoJeCo.cz, 25. 3. 2008 [cit. 2022-03-27]. Dostupné z: <https://www.cojeco.cz/mediatizace>.

Seznam příloh

Příloha č. I: mapa říše Karla Velikého roku 800

Příloha č. II: mapa Svaté říše římské národa německého po Vestfálském míru z roku 1648

Příloha č. III: mapa – říšské kraje roku 1700

Příloha č. IV: mapa Svaté říše římské národa německého po Hlavním usnesení mimořádné říšské deputace z roku 1803 (Der Reichsdeputationshauptschluss)

Příloha č. V: císařská koruna Svaté říše římské

Příloha č. VI: Vyobrazení sv. Petra podávajícího pallium papeži Lvu III. a prapor Karlu Velikému, symbolizující teorii dvou mečů

Příloha č. VII: portrét Karla Velikého od Albrechta Dürera z roku 1512

Příloha č. VIII: vyobrazení Františka II. (I.), posledního císaře Svaté říše římské a prvního rakouského císaře (namaloval Friedrich von Amerling)

Příloha č. IX: mohučský arcibiskup Karl von Dalberg vítá Napoleona Bonaparte v Aschaffenburgu v září 1806 (namalovali C. Bourgeois a J. B. Debret)

Příloha č. X: Napoleon Bonaparte při kamenném trůně Karla Velikého v Cáchách (namaloval Henri-Paul Motte)

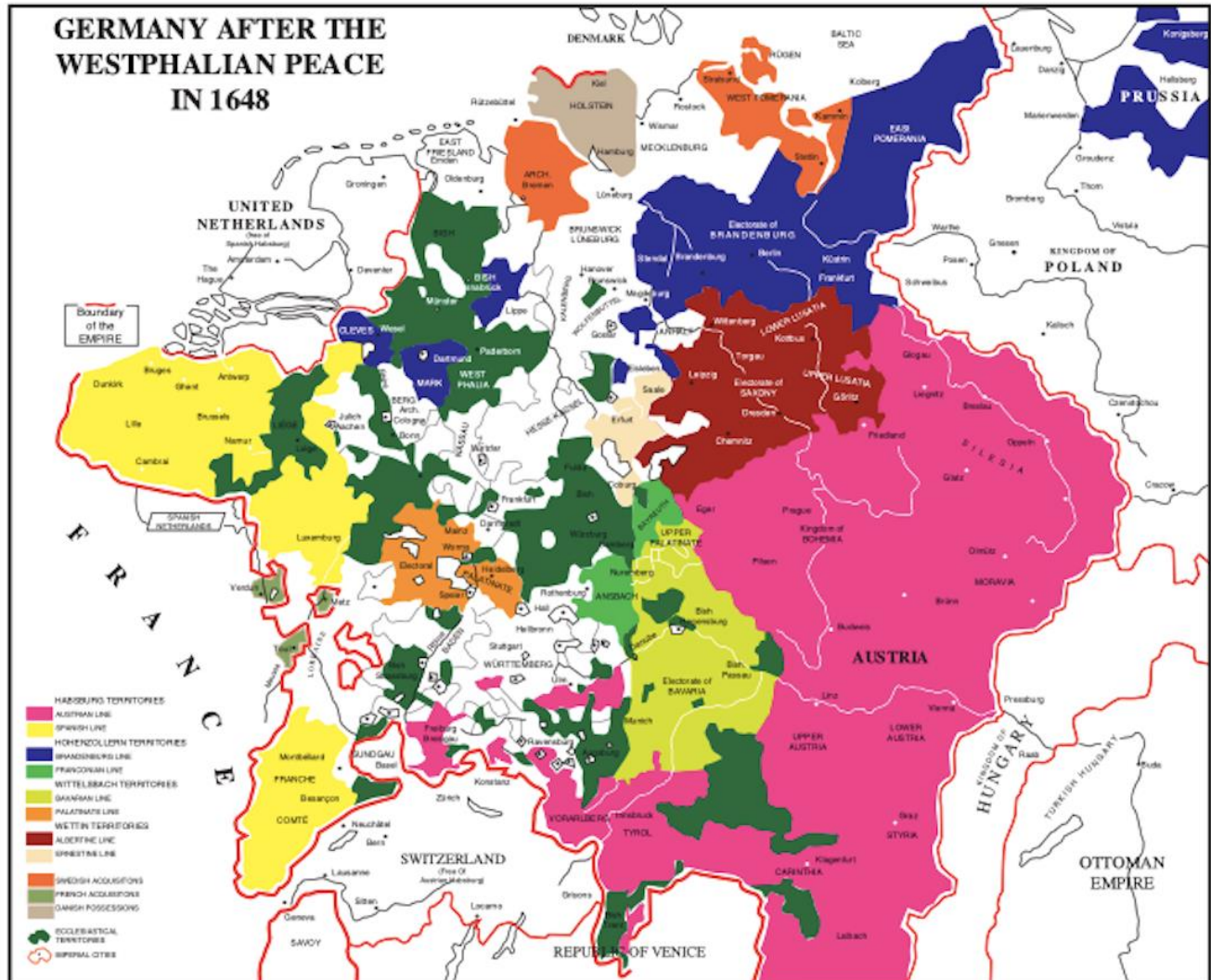
Přílohy

Příloha č. I: mapa říše Karla Velikého roku 800

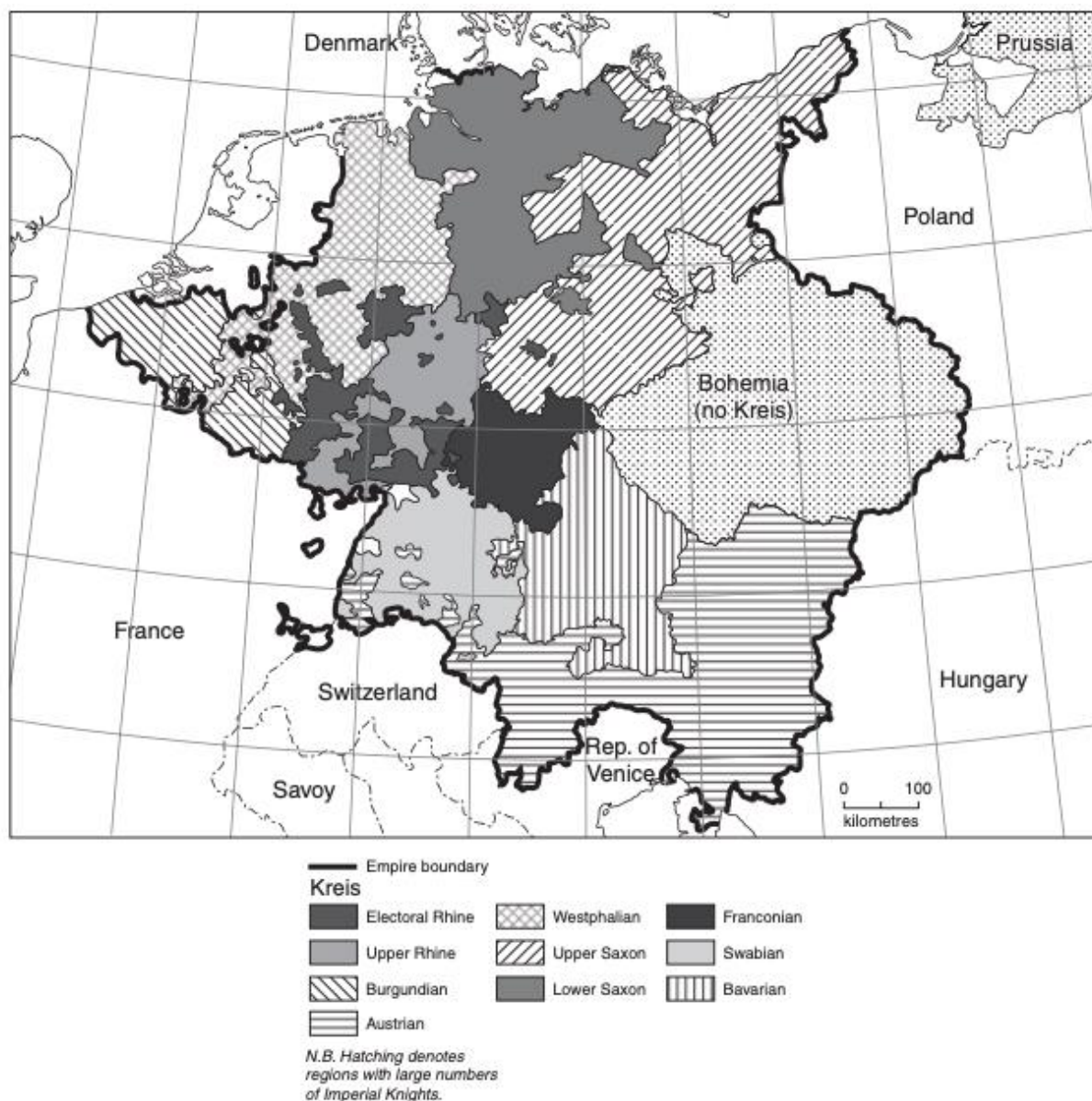
Zdroj: WHALEY, Joachim. *The Holy Roman Empire: A Very Short Introduction* [online]. New York: Oxford University Press, 2018. str. XX

Příloha č. II: mapa Svaté říše římské národa německého po Vestfálském míru z roku 1648

Zdroj: EVANS, R.J.W. a Peter H. WILSON, ed. *The Holy Roman Empire, 1495-1806: A European Perspective*. Boston: Brill, 2012. str. 415

Příloha č. III: mapa – říšské kraje roku 1700

Zdroj: WHALEY, Joachim. *Germany and the Holy Roman Empire: Volume II: The Peace of Westphalia to the Dissolution of the Reich, 1648-1806*. New York: Oxford University Press, 2012. str. XXI

Příloha č. IV: mapa Svaté říše římské národa německého po Hlavním usnesení mimořádné říšské deputace z roku 1803 (*Der Reichsdeputationshauptschluss*)

Zdroj: EVANS, R.J.W. a Peter H. WILSON, ed. *The Holy Roman Empire, 1495-1806: A European Perspective*. Boston: Brill, 2012. str. 416

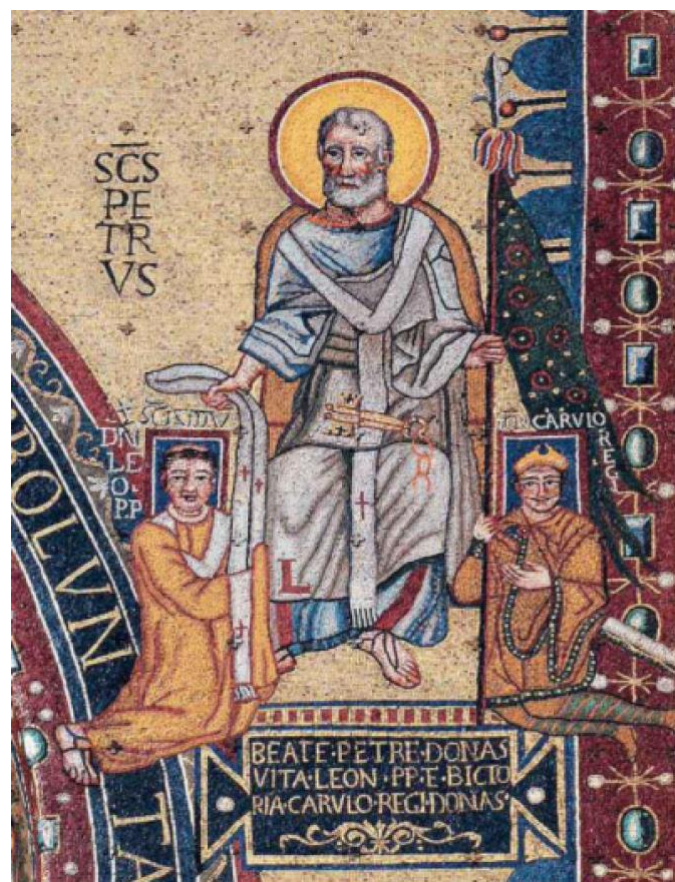
Příloha č. V: císařská koruna Svaté říše římské

Zdroj: Imperial Crown of the Holy Roman Empire – Wikipedia. [online]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Imperial_Crown_of_the_Holy_Roman_Empire

Příloha č. VI: Vyobrazení sv. Petra podávajícího pallium papeži Lvu III. a prapor Karlu Velikému, symbolizující teorii dvou mečů

Zdroj: WILSON, Peter H. *Heart of Europe: A History of the Holy Roman Empire* [online]. Cambridge: Harvard University Press, 2016. str. 497

Příloha č. VII: portrét Karla Velikého od Albrechta Dürera z roku 1512

Zdroj: WILSON, Peter H. *Heart of Europe: A History of the Holy Roman Empire* [online]. Cambridge: Harvard University Press, 2016. str. 498

Příloha č. VIII: vyobrazení Františka II. (I.), posledního císaře Svaté říše římské a prvního rakouského císaře (namaloval Friedrich von Amerling)

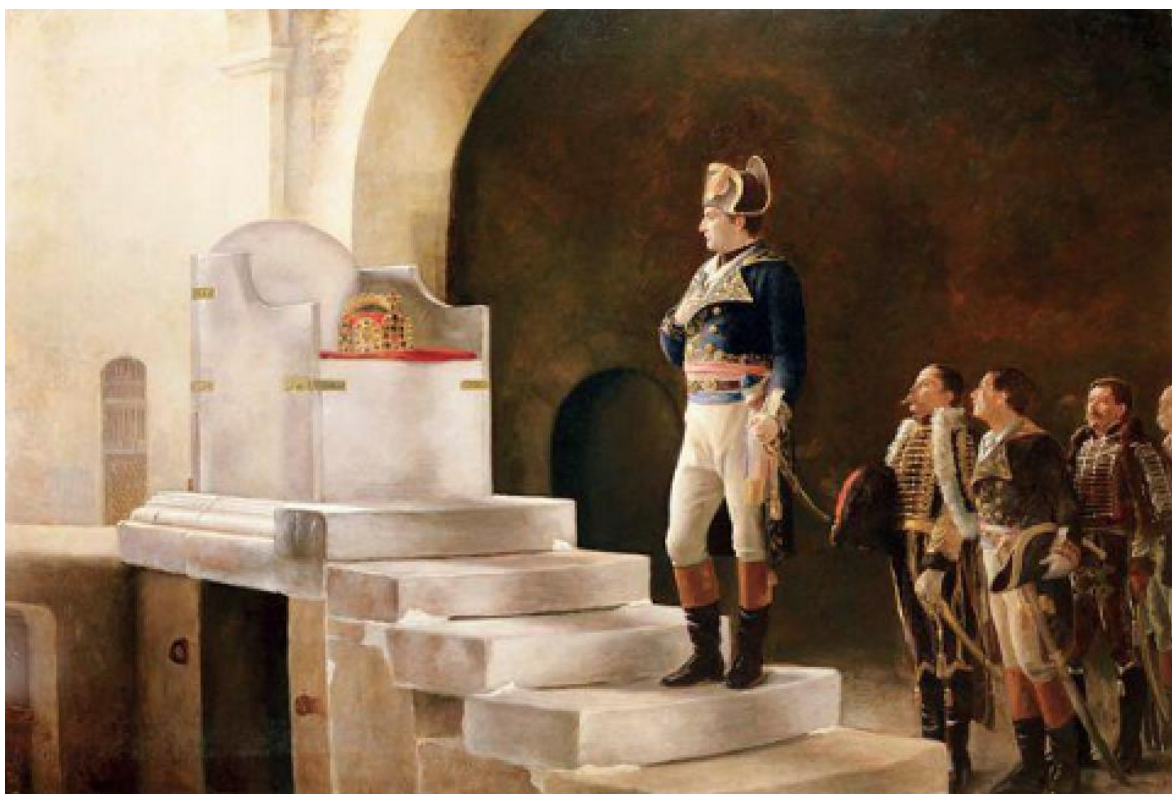
Zdroj: WHALEY, Joachim. *The Holy Roman Empire: A Very Short Introduction* [online]. New York: Oxford University Press, 2018. str. 120

Příloha č. IX: mohučský arcibiskup Karl von Dalberg vítá Napoleona Bonaparte v Aschaffenburgu v září 1806 (namalovali C. Bourgeois a J. B. Debret)

Zdroj: WILSON, Peter H. *Heart of Europe: A History of the Holy Roman Empire* [online]. Cambridge: Harvard University Press, 2016. str. 992

Příloha č. X: Napoleon Bonaparte při kamenném trůně Karla Velikého v Cáchách
(namaloval Henri-Paul Motte)

Zdroj: WILSON, Peter H. *Heart of Europe: A History of the Holy Roman Empire* [online]. Cambridge: Harvard University Press, 2016. str. 499